

חתונת הדמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

אייל גרוס* ושני שישה**

1. מבוא. 2. דיני הנישואים בישראל: פרדוקס ההתבוללות. 3. הזכות לפרטיות והזכות להפגין. 4. הרהורים על סמכות המשטרה לאשר הפגנות. 5. סיכום.

1. מבוא

בחודש אוגוסט 2014, על רקע הלחימה בעזה, התעוררה סערה תקשורתית וציבורית סביב חתונתם של מורל מלכה ומחמוד מנסור, יהודייה שהתאסלמה וצעיר מוסלמי. פרסום על אודות החתונה הופיע לראשונה בעמוד הפייסבוק של ארגון להב"ה – הארגון למניעת התבוללות בארץ הקודש.¹ הארגון הפיץ העתק של ההזמנה לחתונה של בני הזוג, וקרא לתומכיו להתייצב במקום האירוע כדי להפגין ולמחות נגד נישואי הזוג המעורב. "יום ראשון כולנו בראשון [ראשון לציון – מקום האירוע]. נבלה נעשתה בישראל! אנחנו לא שותקים, אנחנו מגיעים למחות. תבואו עם שלטים ורמקולים. בשם ה' נעשה ונצליח! שתפו לכולם! לצערנו זה אמיתי", כך נכתב בעמוד הפייסבוק של

* פרופסור חבר, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב.

** בוגר הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב.

אנו מודים למוסא אבו-רמדאן, נסרין אעלימי קבהא, יהודה גור, דפנה הקר, הדי ויטרבו, צביקה טריגר ודן יקיר על הערותיהם המועילות והחשובות לגרסה קודמת של רשימה זו. תודה גם לעורך אלעד שרעבי על הערותיו ועל עבודת עריכה מצוינת.

¹ ראו באתר האינטרנט של הארגון, נגיש בכתובת leava.co.il. כבר בשלב זה ראוי להבהיר שארגון להב"ה, על אף שמו, אינו פועל בהכרח "למניעת התבוללות בארץ הקודש". כפי שנסביר בהמשך, פעילותו של הארגון מופנית באופן ספציפי כלפי נשים יהודיות הנחשדות במערכת יחסים עם גברים שאינם יהודים, וזאת למרות העובדה שגם המצב ההפוך – שבו גבר יהודי מקיים מערכת יחסים עם אישה שאינה יהודייה – מעורר לכאורה חשד דומה להתבוללות (בהתאם לדין הדתי). ראו פרק 2 להלן, ובמיוחד בטקסט הנלווה לה"ש 27-39.

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

הארגון.² דברים אלה, שהיו חלק מקמפיין ציבורי נגד החתונה, הכו גלים ברשת וגרפו גלי אהדה בפייסבוק. סקר שנערך בעקבות המחאה אף העלה ש-75% מהיהודים בישראל מתנגדים לחתונה בין-דתית, ו-72% מהם ינסו למנוע חתונת בן משפחה עם ערבי.³ ואולם במקביל לכך, הפרסומים בעמוד הפייסבוק של להב"ה הולידו תגובת-נגד, והדיון הציבורי בנושא השתלט במהרה על דפי העיתונים ועל מהדורות החדשות. מאמרי דעה לכאן או לכאן – אלו התומכים בקיום החתונה ואלו המתנגדים לה – שטפו את אתרי החדשות באינטרנט.⁴ הפרשה גררה התייחסות גם מצדו של נשיא המדינה, ראובן

² עמוד הפייסבוק של ארגון להב"ה הוסר לאחר שהתקבלו תלונות גולשים על כך שהדף שימש במה להסתה. הייתה זו הפעם השנייה שבה התקבלה ההחלטה להסיר את עמוד הפייסבוק של להב"ה, לאחר שהעמוד המקורי שהפעיל הארגון הוסר כחודש לפני שהתעוררה הפרשה הנוכחית. ראו עודד ירון "פייסבוק הסירה את העמודים של ארגון להב"ה ושל מיכאל בן ארי" **הארץ** 22.07.2014 www.haaretz.co.il/captain/net/1.2384123. צילום מסך של הפרסום על החתונה בעמוד הפייסבוק של להב"ה – קודם להסרתו של העמוד – ניתן למצוא בכתבתו של אילן ליאור "ארגון להב"ה מאיים לשבש חתונת מוסלמי ויהודייה" **הארץ** 14.08.2014 www.haaretz.co.il/news/local/1.2406864.

³ מערכת העיתון "סקר 'הארץ': 75% מהיהודים בישראל נגד נישואים בין-דתיים" **הארץ** 22.08.2014 www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.2412809.

⁴ לרשימות התומכות בקיום החתונה ראו, למשל, עדי רובינשטיין "חתונה שנותנת תקווה לעתיד טוב יותר" **ישראל היום** – דעות 18.08.2014, 28; מירב בטיטו "החגיגה חייבת להימשך" **ידיעות אחרונות** 18.08.2014, 10; אייל גרוס "פרשנות: להב"ה של גזענות ואפליה בחסות החוק" **הארץ** 18.08.2014 www.haaretz.co.il/news/law/premium-1.2408663 (להלן: גרוס "להב"ה של גזענות ואפליה"); דרור מזרחי "למה להב"ה לא מחוץ לחוק?" **הארץ** 19.08.2014 www.haaretz.co.il/opinions/1.2410051; מאמר מערכת "זכותם להתחנך" **הארץ** 19.08.2014 www.haaretz.co.il/opinions/editorial-articles/1.2409298.

לקולות המתנגדים לקיום החתונה, ראו: שמואל ליפשיץ "מנהרה תחת יסוד הקיום שלנו" **ישראל היום** – דעות 18.08.2014, 28; סמי שלמה "משפחה לא מחליפים: למה כואב לנו על התבוללות?" **nrg** 19.08.2014 www.nrg.co.il/online/11/ART2/609/224.html; ומיר כהן "נפל דבר בישראל" **הידברות** – אתר היהדות 18.08.2014 www.hidabroot.org/he/article/72636; דב פוברסקי "אהבה? זו תאוה" **כיכר השבת** 18.08.2014 tinyurl.com/nc87qr3; יקי אדמקר "הרב עמאר נגד הנשיא: 'מכר את ערכי המדינה'" **וואלה!** 17.8.2014 judaism.walla.co.il/?w=/2075/2776344; ניסים דנה "משמעות נישואים בין דתיים: מורל ומחמוד כמשל" **nrg** 19.8.2014 www.nrg.co.il/online/1/ART2/609/424.html?hp=1&cat=351.

ריבלין, שגינה את ההסתה והגידופים כלפי בני הזוג בציינו כי "קו אדום עובר בין חופש הביטוי והמחאה לבין הסתה"⁵. אנשי ציבור נוספים הביעו עמדה ברוח זו.⁶

על רקע מציאות זו ולנוכח החשש מפני שיבוש אירוע החתונה, ניסו בני הזוג להביא לידי ביטול ההפגנה באמצעות פנייה לבית המשפט להוצאת צו למניעת ההפגנה מכוח סעיף 4 לחוק למניעת הטרדה מאיימת.⁷ במסגרת ההליך המשפטי ובעקבות הפצרות בית המשפט באו הצדדים לכלל הסכמה בנוגע למתכונת ההפגנה, ונקבע שזו תיערך במרחק 200 מטרים ממקום האירוע בראשון לציון.⁸ נציגת המשטרה העירה במהלך הדיון בבית המשפט כי אישור לקיום ההפגנה לא התבקש וממילא לא ניתן, וכי כלל לא ברור אם אכן מדובר בהפגנה הטעונה רישיון.⁹ ביום 17.8.2014 התקיימה החתונה כסדרה, כאשר במרחק של כ-200 מטרים ממקום האירוע התנהלו הפגנות סוערות של כמה מאות מפגינים המשתייכים לשני המחנות: המחנה האחד הורכב מאנשי ארגון להב"ה ותומכיו,

⁵ ראו פרסום בעמוד הפייסבוק הרשמי של ריבלין, מיום 17.8.2014, נגיש בכתובת: www.facebook.com/ReuvenRivlin/posts/801970376504322. לדיווח תקשורתי על דבריו של ריבלין, ראו למשל יובל קרני "הנשיא הביע תמיכה בזוג – וספג נאצות" **ידיעות אחרונות** 18.8.2014, 11; יורי ילון ויהודה שלזינגר "הנשיא מגנה: גילויי ההסתה נגד בני הזוג מקוממים ומדאיגים" **ישראל היום** 18.8.2014, 9.

⁶ ראו, לדוגמה, את מכתב הברכה ששיגרה לבני הזוג שרת הבריות יעל גרמן, ובו איחלה להם "שנים ארוכות של אושר, אהבה וסובלנות". עדו בן-פורת "יעל גרמן: מחזקת את ידי מחמוד ומורל" **ערוץ 7** 17.8.2014 www.inn.co.il/News/News.aspx/282172.

⁷ החוק למניעת הטרדה מאיימת, התשס"ב-2001, ס"ח 1809 (להלן: החוק למניעת הטרדה מאיימת). ס' 4 לחוק קובע כי ניתן להוציא צו למניעת הטרדה מאיימת אם "נוכח בית המשפט כי אדם נקט הטרדה מאיימת", שאז "רשאי הוא להורות לאותו אדם בצו להימנע מעשות מעשה מן המעשים המפורטים".

⁸ ראו החלטה בה"ט (השלום ראשון-לציון) 22930-08-14 **מנצור נ' ארגון להב"ה – למניעת התבוללות בארץ הקודש** (טרם פורסם, 17.8.2014) (להלן: עניין **מנצור**). עוד ראו: חדשות ערוץ 2 "ביהמ"ש אישר: פעילי ימין יפגינו מחוץ לחתונת מחמוד ומורל" **גלובס** 17.8.2014 globes.co.il/news/article.aspx?did=1000964156; נעמה כהן פרידמן "ההפגנה נגד חתונת מורל ומחמוד – 200 מ' מהאולם. השופטת: זה בזבוז כספי מסים" **ynet** 17.8.2014 ynet.co.il/articles/0,7340,L-4559326,00.html; יעל פרידסון ומנדי גרוזמן "ביהמ"ש: להב"ה יוכלו להפגין מחוץ לחתונת הערבי והיהודייה" **nrg** 17.8.2014 nrg.co.il/online/1/ART2/608/223.html?hp=1&cat=402.

⁹ עמ' 6 לפרוטוקול הדיון מיום 17.8.2014 בעניין **מנצור**, שם. לדיון נוסף בנושא אישור ההפגנה, ראו להלן פרק 3.

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

שהשמיעו קריאות בגנות החתונה המעורבת; ואילו המחנה האחר הורכב מתומכי החתונה, שביקשו להוכיח כי "הרחוב אינו שייך למשוגעים".¹⁰ את האירוע אבטחו כ- 200 שוטרים שנפרסו במקום בסיוע כוחות יס"מ. בשלב מסוים, חלק מן המפגינים ניסה לפרוץ לאולם שבו נערך האירוע, ואחדים מהם נעצרו במהלך הערב.¹¹

הדיון הציבורי רווי היצרים שנלווה לעיסוק בפרשה, כמו גם ההליך המשפטי שהתנהל בשוליה, מעוררים עניין בשלושה מישורים. המישור הראשון נוגע לרקע המשפטי שאופף את נסיבותיה של הפרשה, כלומר: דיני הנישואים החלים בישראל. התלהטות הרוחות סביב פרשת החתונה והעימות בין מתנגדי החתונה לבין תומכיה מסתירים עובדה בסיסית אחת, והיא שדיני הנישואים בישראל כלל אינם מאפשרים נישואים בין-דתיים. בהקשר זה נסביר כי המחאה נגד חתונת מורל ומחמוד מבטאת את ההשקפה שלפיה האישה היא קניינו של הגבר אשר לו היא נשואה, ובד בבד היא מבטאת את החשש המסורתי מפני "הגבר הזר", הנתפס כצייד מיומן ושופע מיניות אשר מנסה לפתות את בנות ישראל "התמימות והטהורות".

כמו כן, נעמוד על הפרדוקס הבסיסי שטמון בעמדתם של המתנגדים לקיום החתונה, אשר מבקשים, לדבריהם, להילחם בתופעת נישואי התערובת בין בני הדת היהודית לבין בני דתות אחרות. עמדה זו, כפי שנסביר, מצויה בסתירה חזיתית למצב המשפטי בישראל שמכוחו לא ניתן להתחתן בחתונה אזרחית. כפועל יוצא מן המצב המשפטי האמור, כאשר בני זוג המשתייכים לדתות שונות מעוניינים להינשא בישראל, אין

¹⁰ מאור צור "חשש להתלקחות: מורל ומחמוד נישאו למרות הסערה הציבורית" **nana 10** 18.8.2014 news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1076334 (להלן: צור "חשש להתלקחות"); רועי ציקי ארד "חתונתם של מורל ומחמוד: פרחים, בלונים ולהב"ה של שנאה" **הארץ – חדשות** 17.8.2014 www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.2408640 (להלן: ארד "פרחים, בלונים ולהב"ה של שנאה"); משה כהן ואריק בנדר "הפגנות בעד ונגד מסיבת החתונה של מחמוד ומורל" **פוסט ישראל** 18.8.2014, 8; עקיבא נוביק "החתונה וההפגנה" **ידיעות אחרונות** 18.8.2014, 10-11; שלומי דיאז "חתונה בחסות המשטרה" **ישראל היום** 18.8.2014, 9. ראו צור "חשש להתלקחות", שם; דיאז "חתונה בחסות המשטרה", שם; דנה ירקצי "הפרות סדר ב'חתונת המריבה', 6 פעילי ימין נעצרו" **וואלה! חדשות** 18.8.2014 [.news.walla.co.il/?w=/4487/2776401](http://news.walla.co.il/?w=/4487/2776401)

בפניהם כל אפשרות אחרת זולת המרת דת של אחת או אחד מהם – כדי שיוכלו להתחתן בטקס דתי המוכר על ידי המדינה. מצב דברים זה, שבו הסטטוס האישי של כל אדם נגזר מן הדת שאליה הוא משתייך, זורה אור חדש על נסיבות הפרשה: ייתכן שהודות לאי-זמינותה של האפשרות החוקית לקיים חתונה אזרחית בישראל, מורל התאסלמה על מנת שתוכל להינשא לבחיר ליבה. אולם הגורמים שעומדים מאחורי ההפגנה אינם פועלים לשינוי המצב המשפטי האמור; אדרבה – הם תומכים בו באופן נחרץ. זו הסתירה שניצבת ביסוד עמדתם של המתנגדים לחתונה: מחד גיסא, הם מתנגדים להתבוללות ומבקשים לשרטט גבולות ברורים בין בני הדת היהודית לבין בני שאר הדתות; ומאידך גיסא, הם תומכים בחקיקה הארכאית בתחום דיני הנישואים, חקיקה שמכוחה לא ניתן לערוך בישראל חתונה אזרחית.

בעיקרו של דבר, ההתנגדות לקיום החתונה חורגת מגבולות האיסור הדתי על נישואים בין-דתיים: מורל התאסלמה עוד לפני שבני הזוג נישאו, ולכן ממילא אין מדובר ב"נישואי תערובת" או בהתבוללות על פי הדין הדתי. לפיכך, על פני הדברים, המקרה הנוכחי כלל אינו מעורר קושי מן הבחינה הדתית, מאחר שהנישואים האמורים נערכו בין גבר מוסלמי לאישה מוסלמית. לנוכח עובדה זו נבקש לטעון כי המחאה נגד הנישואים של בני הזוג היא בעיקרה מחאה נגד נישואים של מי שנתפסים כבני לאומים שונים,¹² במנותק מהגדרת הדת הפורמלית. למעשה, מחאתם של אנשי להב"ה נוגעת גם, ואולי בעיקר, לסוגיה הלאומית-אתנית. כידוע, היהדות משמשת בו-זמנית כדת וכלאום. מקרה זה הוא דוגמה לאופן שבו ההיבט הלאומי-אתני של היהדות ממלא תפקיד חשוב לא פחות מזה הדתי.

המישור השני של הדיון נוגע לשאלה החוקתית, היינו, להכרעה בנוגע לקיומה של ההפגנה בכפוף לאיזון בין הזכות לפרטיות של בני הזוג המתחתנים ובין הזכות להפגין ולמחות (שמהווה, כפי שנקבע בפסיקה, מרכיב בסיסי בזכות לחופש הביטוי) של תומכי

¹² ההבחנה בין הלאום הערבי והלאום יהודי מעוגנת במרשם האוכלוסין של מדינת ישראל. ראו ס' 2(5) לחוק מרשם האוכלוסין, תשכ"ה-1965, ס"ח 466.

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

ארגון להב"ה. הגם שההליך המשפטי בפרשה זו לא מוצה עד תום בשל פשרה שבית המשפט לחץ על הצדדים לקבלה ושעל טיבה נעמוד בהמשך, הייתה זו בכל זאת אחת הפעמים הבודדות, למיטב ידיעתנו, שבה ניצב בית המשפט בישראל בפני הכרעה בנוגע להפגנה שמכוונת כלפי אירוע פרטי לחלוטין של שני אנשים פרטיים. בהקשר זה, אנו סבורים שבית המשפט שגה בכך שקיבל את הפשרה בין הצדדים – פשרה אשר למעשה הוא יזם¹³ – והעניק לה תוקף מחייב. פשרה זו אינה משקפת איזון ראוי בין הזכויות המנוגדות שעל הפרק. מדובר בעניינם של שני אנשים פרטיים, ולכן, לשיטתנו, זכות ההפגנה והמחאה נסוגה מפני הזכות לפרטיות של בני הזוג. זאת ועוד, על אף שמדובר בהפגנה שתמציתה וכל תכליתה קידום רעיון גזעני מיסודו, בית המשפט נמנע מדיון עקרוני בדבר אופייה וטיבה של ההפגנה על פי אמות המידה המשפטיות שנוגעות לאישור הפגנות. את העדפתו של בית המשפט שלא לקיים דיון עקרוני במקרה זה נבקש להסביר על רקע נטייתו הכללית של בית המשפט בישראל להימנע מדיון מהותי כאשר מדובר בהפגנות המכוונות נגד קבוצות מיעוט מוחלשות, כגון אוכלוסיית הלהט"ב והציבור הפלסטיני-ישראלי.

המישור השלישי של הדיון יוקדש לבירור תפקידה של המשטרה כמי שמופקדת על ההחלטה בדבר אישור ההפגנה. במובן זה נצביע על הפער בין היחס המתירני והגמיש שלו זוכים מפגינים יהודים (הן בנוגע לשאלה אם לאשר את קיום ההפגנה והן בנוגע להתנהלות המשטרה בעת ההפגנה עצמה) לבין היחס הלוחמני, ולעתים אלים, שאליו נחשפים מפגינים ערביים. על רקע מציאות זו, נשמיע מספר הרהורי כפירה בנוגע לשיקול הדעת המופרז שנתון למשטרה בקשר לאישור הפגנה ובקשר להגבלות השונות שיוטלו עליה.

בשולי הדברים נעיר כי הדיון בעניין החתונה עורר שאלות שונות גם מתחום סדר הדין, ובפרט שאלות הנוגעות לסמכותו העניינית של בית משפט השלום – להבדיל

¹³ על השתלשלות האירועים במהלך הדיון המשפטי ראו להלן בסמוך לה"ש 63-66.

מבג"ץ – לדון בסכסוך. בא כוחם של המשיבים העלה במסגרת הדיון את הטענה שמדובר בסכסוך בעל אופי ציבורי-שלטוני, כלומר בסכסוך בין הפרט (בני הזוג) לבין רשות שלטונית (המשטרה), ולפיכך דינו להתברר בפני בג"ץ ולא בפני בית משפט אזרחי.¹⁴ מכל מקום, טענה זו חורגת מגבולות הדיון הנוכחי ולכן לא נעסוק בה ברשימה זו.

2. דיני הנישואים בישראל: פרדוקס ההתבוללות

"ערבי עם יהודייה, אין בושה"; "התבוללות היא שואה לעם היהודי"; "בת ישראל לעם ישראל"; "משה רבנו מזיל דמעה"; "רצית נכד עם עתיד, קיבלת שאהיד"¹⁵ – אלו הם חלק מן הדברים שהתנוססו על גבי השלטים שנשאו המפגינים נגד חתונתם של מורל ומחמוד. הם מבטאים בבירור את הניצוץ הדתי שבשמו מחו אותם מפגינים, תומכי להב"ה. מן הדברים גם בוקעת עמדה התובעת את מעשה הנישואים כעלבון קולקטיבי של העם היהודי: "אנו מגנים בתוקף את האירוע המביש הזה, המטיל כתם על העם היהודי", הצהיר ח"כ משה גפני.¹⁶ גם האמירה כי "התבוללות היא שואה לעם היהודי" רומזת לתפיסה קולקטיבית, שרואה בחתונת מורל ומחמוד אירוע בעל השלכות הרות גורל לקולקטיב היהודי כולו. דומה שבעיני המפגינים ה"אובדן" של מורל איננו בגדר עניינם הפרטי של הוריה ומשפחתה, אלא זהו עניינה של הקהילה היהודית כולה. בדבריהם של המוחים נגד נישואי מורל ומחמוד ניכרים אפוא גם סממנים של לאומנות.

¹⁴ ראו בעמ' 4 לפרוטוקול הדיון מיום 17.8.2014 בעניין **מנצור**, לעיל ה"ש 8. וראו גם את פסק הדין בעניין בש"א (השלום י-ם) 1612/09 **הרוש נ' הירש** (פורסם בנוב, 14.9.2009), שם נקבע כי "אין מדובר כאן בסכסוך אזרחי פרטי בין המבקשים למשטרה, אלא בסכסוך בין המבקשים לבין המשטרה כרשות שלטונית, שפעולתה היתה בענייננו במסגרת שיקול הדעת השלטוני שבידה להתיר את הזכות להפגין או לאסרה, וגם הסעד המבוקש הינו במסגרת המשפט המנהלי, ובענייננו מדובר בתקיפת שיקול הדעת של הרשות המנהלית במסגרת פעולתה השלטונית" (שם, פס' 13 לפסק הדין). משום כך נפסק כי בג"ץ הוא הכתובת הנכונה לבירור הסכסוך בעניין זה, וכי "דין הבקשה להימחק על הסף בהעדר סמכות לבימ"ש זה לדון בה" (שם, פסקה 23 לפסק הדין).

¹⁵ דיאז "חתונה בחסות המשטרה", לעיל ה"ש 10.
¹⁶ הדברים צוטטו בכתבתו של יוני גרין "חתונת ההתבוללות: מורל תחזור עוד כמה שנים" – 8 עוכבו לחקירה" **חדשות ערוץ 10** 17.8.2014 www.ch10.co.il/news/67361/#.U_cvdv1_uUY

חתונת הדמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

כלומר, ארגון להב"ה ותומכיו מבטאים תרעומת לא רק על נטישתה של מורל את היהדות, אלא גם, ואולי בעיקר, על נטישת העם היהודי – על זניחת הלאום היהודי. מחמוד, חתנה של מורל, מצטייר בעיני המוחים כמי שביצע מעשה "גזלה" בכך שנטל את מורל מקרב עמה.

דברים אלה מבטאים למעשה תפיסה רכושית-קניינית: על פי תפיסה זו, משעה שבאה מורל בכרית הנישואים עם מחמוד, היא הופכת לרכושו – ולפיכך מתנתקת מן הקהילה היהודית ו"חוצה את הקווים" עם בעלה/בעליה אל הקהילה המוסלמית/ערבית. בהיותה חלק מרכושו של מחמוד, היא נטמעת בקהילתו. היא נכרכת אחריו.

בתפיסה זו אין כל חדש. כפי שהסביר בעבר צבי טריגר, בדיני הנישואים והגירושים החלים על יהודים בישראל מובלעת התפיסה שלפיה האישה היא קניינו של הגבר.¹⁷ כאמור, דיני הנישואים במשפט הישראלי מושתתים על הדין הדתי.¹⁸ חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953, קובע כי יהודים שנישאים במדינת ישראל יכולים לעשות זאת רק על פי דין תורה, כלומר כדת משה וישראל.¹⁹ המשמעות היא שהדין הדתי חולש על סטטוס הנישואים במדינת ישראל. ואכן, בעלותו של הגבר על האישה במסגרת ההלכה היהודית באה לידי ביטוי בכמה מובנים. ראשית, כפי שטוען טריגר, חוזה הנישואים הדתי "הוא חוזה אזרחי שמשמעותו היא קשר של ייחוד האישה לגבר שלו היא נישאת, לבעלה".²⁰ כלומר, מעשה הנישואים "מייחד את האישה לגבר, אבל לא מייחד את הגבר לאישה".²¹ ברוח זו האישה "נקנית" לגבר, לבעלה, ובכך

¹⁷ צבי טריגר "המשפט הישראלי הוא אחד" – דיני המשפחה וסחר בנשים בישראל כשני קצוות של רצף אחד "ספר דליה דורנר" 382–389, 363 (דורית ביניש, שולמית אלמוג ויעד רותם עורכים, 2009) (להלן: טריגר "דיני המשפחה וסחר בנשים").

¹⁸ שם, בעמ' 383–384. כמו כן ראו: פנינה להב "כשהפליאטיב רק מקלקל": הדיון בכנסת על חוק שיווי זכויות האשה "זמנים" 47, 149 (1994); צבי טריגר "יש מדינה לאהבה: נישואין וגירושין בין יהודים במדינת-ישראל" משפטים על אהבה 173, 204–207 (ארנה בן-נפתלי וחנה נווה עורכות, 2005).

¹⁹ ס' 2 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953.

²⁰ טריגר "דיני המשפחה וסחר בנשים", לעיל ה"ש 17, בעמ' 384.

²¹ שם, בעמ' 384–385.

הופכת לחלק מקניינו.²² שנית, הקשר הקנייני בין האישה לבין הגבר משתקף גם בשפה העברית, שייחודה את המונח "בעל" לציון גבר נשוי, כאילו היה בעליה של האישה שנשואה לו.²³ שלישית, אדנותו של הגבר על אישתו מגולמת גם בדרכים לסיום קשר הנישואים – דרישת הרצון החופשי של הגבר (כתנאי מוקדם לגירושים) זוכה למעמד נורמטיבי גבוה מזו של האישה ("דאורייתא" מול "דרבנן"), ובידי גברים מסור הכוח לסרב לתת גט לנשים המבקשות להתגרש מהם, או לחילופין הגברים יכולים להתנות את הגט בוותורים של הנשים על חלקן ברכוש המשותף. זאת ועוד, דיני הניאוף והמזרות מטילים סנקציות דתיות קשות ביותר על האישה, ואילו גבר נשוי המקיים קשר מחוץ למסגרת הנישואים ואף מוליד ילדים מחוץ למסגרת זו כמעט שאינו חשוף לסנקציות מקבילות.²⁴ רביעית, כפי שהראתה אורית קמיר, ביטוי לתפיסת האישה כרכוש הגבר נעוץ גם בדיני העונשין בישראל. המושג "בעילה" שמופיע בחוק העונשין מתייחס רק לנשים: רק אישה ניתן לבעול, ולפיכך רק אישה, על פי הדין, יכולה להיות מושא לבעלות ולהשתעבדות.²⁵ יתר על כן, רק בשנת 1988 בוטל הסעיף בחוק העונשין המתיר לבעל לבעול את אישתו ללא הסכמתה, ואף תוך שימוש בכוח.²⁶ בכל אלה יש כדי להדהד ולבטא את התפיסה שלפיה האישה היא רכוש של הגבר.

דומה אפוא כי בבסיס מחאתם של אנשי להב"ה עומד החשש כי מורל, הכלה, "תופקע" מן הקהילה היהודית ותהפוך לרכוש בעלה, ובהיקש – לרכוש הקהילה הערבית. מעניין במיוחד להתעכב על דבריו של אחד מתומכי להב"ה שהפגינו נגד

22 שם, בעמ' 385.

23 שם, בעמ' 386.

24 שם, בעמ' 389.

25 אורית קמיר "ואם בעל – קנה": סיפורי 'בעילה' ו'היבעלות' בחוק העונשין" פלילים ז' 121, 126 (1997). כן ראו ס' 345 לחוק העונשין, התשל"ז-1977. ס' 345(א) לחוק מבהיר כי האיסור הפלילי מתייחס למי ש"בועל אישה", וס' 345(ג) לחוק מגדיר בעילה כהחדרת "איבר מאיברי הגוף או חפץ לאיבר המין של האישה".

26 חוק העונשין (תיקון מס' 22), התשמ"ח-1988, ס"ח 62. עוד ראו טריגר "דיני המשפחה וסחר בנשים", לעיל ה"ש 17, בעמ' 388; דנה פוג' "ברצון שניהם ובשמחתם": אינוס בידי בן זוג והתוויית גבולות המשפט הפלילי בחברה משתנה" עיונים במשפט, מגדר ופמיניזם 501 (דפנה ברק-ארז ואח' עורכות, 2007); יורם שחר "אנוסה על פי דין?" עיוני משפט ח 649 (1982).

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

החתונה, תושב ירושלים בשם טוביה בן יצחק, שדבריו הובאו בכתבתו של רועי צ'יקי ארד בעיתון "הארץ":

"אני רואה איך הערבים צדים את הבחורות. וזה לא אני אומר לך, תראה את זה ב'מבט שני'. אנחנו במלחמה. הם מיומנים ומתחילים עם בנות מסכנות שזקוקות לכסף. אני רואה את זה מדי יום, ומדווח על זה ללהב"ה וליד לאחים. לקחו לנו 20 אלף בנות".²⁷

דברים אלה רלוונטיים לענייננו שכן הם חושפים את ההטיה המגדרית שמאפיינת את דרישתם של תומכי להב"ה. אין בדברים שצוטטו לעיל כל אזכור לגברים יהודיים שנישאים לנשים מוסלמיות. המפגין בן יצחק מוטרד מאובדן של "20 אלף בנות", ומתאר את הגברים הערבים כציידים מיומנים, הנוקטים טקטיקות של רמייה והונאה כדי להעלות ברשתם נשים יהודיות. נראה שתרחיש מקביל, שבו גברים יהודיים "נופלים" בידי נשים מוסלמיות, כלל אינו עולה על דעתו של בן יצחק, ואם כן – אפשר להניח שתרחיש זה אינו מטריד אותו במידה דומה.

אכן, גם בתפיסה זו אין כל חדש. טריגר הראה בצורה משכנעת כיצד על אף הניטרליות המגדרית (לכאורה) של הדין, התפיסה התרבותית לוקה בהטיה מגדרית חריפה אשר מבחינה "בין גבר הנישא לאישה זרה לבין אישה הנישאת לגבר זר".²⁸ הדין הישראלי לענייני נישואים וגירושים אינו אוסר במפורש על נישואים בין-דתיים, אלא מפנה לדין הדתי, שבו קיים איסור מסוג זה.²⁹ כך הדין הישראלי אוסר באופן מעשי (אם כי לא במוצהר) על נישואים בין-דתיים. בד בבד, חוק שיווי זכויות האישה,³⁰ שמטרתו

²⁷ ארד "פרחים, בלונים ולהב"ה של שנאה", לעיל ה"ש 10.

²⁸ צבי טריגר "אהבה ודעה קדומה: על הפרדוקסליות של תופעת הנישואין הבין-דתיים במדינת ישראל" עיונים במשפט מגדר ופמיניזם, לעיל ה"ש 26, 733, בעמ' 737 (להלן: טריגר "אהבה ודעה קדומה").

²⁹ ראו לעיל בטקסט הנלווה לה"ש 18–19.

³⁰ חוק שיווי זכויות האישה, התשי"א-1951, ס"ח 248.

"לקבוע עקרונות להבטחת שוויון מלא בין האישה לבין האיש"³¹, כולל בסעיף 5 חריג שלפיו "אין חוק זה בא לפגוע בדיני איסור והיתר לנישואין ולגירושין". בכך החוק מעניק הכשר לאיסור על נישואים בין-דתיים. הדין האוסר על נישואים בין-דתיים אינו מבחין בין גברים לנשים והוא חל, לכאורה, על אלה ועל אלה. עם זאת, טריגר מעיר כי העובדה שהאיסור על נישואים בין-דתיים מופיע (במשתמע) דווקא בחוק שיווי זכויות האישה, ולא בחוק שעוסק בנישואים וגירושים, מצביעה על "הטלת אחריות – גם אם לא לגמרי במודע – על נשים ולא על גברים"³². טריגר מאתר את שורשיה של תפיסה זו, המייחסת חומרה יתרה לנשים הנישאות ל"גברים זרים", בהתייחסות לגבר הזר "כבעל און מיני בלתי ניתן לסיפוק וכמי שמעוניין לפתות ולכבוש את הנשים היהודיות הטהורות והתמימות"³³. האומניפוטנטיות המינית של הגבר הזר מהווה איום על הנשים היהודיות, וכפועל יוצא מכך, גם על גבריותם של הגברים היהודים, שעלולים לאבד את נשותיהן ובנותיהן לטובת הגבר הזר.

השקפה זו מזדקרת בכירור מן הדברים שצוטטו לעיל, ובפרט מן ההתמקדות בנשים יהודיות ומן התיאור של הגבר הזר כ"צייד" מיומן. ברוח דומה צוטט עופר גולן, חבר ארגון להב"ה, כאומר: "המוסלמים מחכים להן [לנשים יהודיות] בכל פינה ומפתים אותן. בשביל קולה וג'ינס הן הולכות איהם. גם מורל שמתחנת הערב וכבר התאסלמה, תבוא אלינו עוד כמה שנים לבקש עזרה"³⁴. גם בדברים הללו ניתן לזהות שהמוסלמים, הרי הם הגברים הזרים, מצטיירים כציידים שאורבים בחשיכה – "בכל פינה" – במטרה לפתות את בנות ישראל הטהורות. באופן דומה, הרב שמואל ליפשיץ הדגיש כי שורש הבעיה נעוץ ב"מאות רבות של בנות [אשר] נישאות לבני מיעוטים [...] מדובר בצעירות שהלכו שבי אחר פיתויי שווא". ליפשיץ ממשיך ומספר כי ארגון "יד לאחים" מטפל מדי

³¹ חוק שיווי זכויות האישה (תיקון מס' 2), התש"ס-2000, ס"ח תש"ס 167.

³² טריגר "אהבה ודעה קדומה", לעיל ה"ש 28, בעמ' 738.

³³ שם.

³⁴ עזרי עמרם "מהומה מחוץ לחתונה המעורבת: חזיון הושלכו, 3 נעצרו" mako 17.8.2014
[.mako.co.il/news-israel/local/Article-94f9ce6e4e4e741004.htm](http://mako.co.il/news-israel/local/Article-94f9ce6e4e4e741004.htm)

חתונת הדמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

יום ב"עשר פניות בממוצע של בנות שנקלעו לקשר עם בן מיעוטים".³⁵ גם כאן ניכר כי החשש הוא שנשים יהודיות ילכו שבי אחר גברים זרים, ולא ההיפך. האפשרות שגברים יהודיים יינשאו לנשים מוסלמיות כלל אינה מוזכרת.

דוח של ארגון "עיר עמים" בנושא האלימות הלאומנית בירושלים עסק באופן נרחב בפעילותו של ארגון להב"ה. בדוח צוין כי מנכ"ל הארגון, בנצי גופשטיין, הוא מחסידי הרב כהנא וכי הוא דוגל במסר ש"התכוללות" משולה ל"שפיכת דם".³⁶ הארגון אף הנהיג קמפיינים רבים להחרמת עסקים שבהם פלסטינים עובדים עם יהודיות, וגופשטיין עצמו אינו בוחל באיומים על פלסטינים המצויים בקשר עם נשים יהודיות.³⁷ בעלון שהפיץ ארגון להב"ה נכתב במפורש שמוטב לפלסטינים להימנע מקשר עם נשים יהודיות, לבל יאונה להם רע. ראשי הארגון אף צוטטו בעבר כאומרים "הבנות שלנו לא הפקר".³⁸ מן האמור עולה בבירור כי בעיני אנשי להב"ה, יש להגן על הנשים "שלנו" מפני הגברים הפלסטינים המאיימים לפתות אותן. ההתייחסות לנשים יהודיות כנשים "שלנו", השייכות לקהילה בכללותה, ניכרת בהתבטאויות נוספות של אנשי הארגון.³⁹

זאת ועוד, מצוי כאן גם ביטוי לתפיסה שעליה הצביעה גייל רובין, ולפיה מסגרת הנישואים מהווה זירה ל"סחר בנשים". רובין מראה כיצד באמצעות אקט הנישואים, האישה נמסרת לידי בעלה כמעין "מתנה". מתנה זו מאפשרת לכוון מערכת יחסים של

³⁵ ליפשיץ, לעיל ה"ש 4.

³⁶ אביב טטרסקי אלימות יהודית לאומנית בירושלים – סקירה 5 (2013).

³⁷ שם.

³⁸ ראו חזקי עזרא "להב"ה: הבנות שלנו לא הפקר" ערוץ 7 21.08.2012 www.inn.co.il/News/News.aspx/242931

³⁹ ראו, למשל, את תגובת הארגון למעצרים של שלושה מחבריו בחשד שהציתו את בית הספר הדו-לשוני בירושלים. בתגובה לחשדות שהועלו כלפי חברי הארגון, נמסר כי הארגון "פועל יומם ולילה להצלת בנות ישראל מהתכוללות. ארגון להב"ה פועל אך ורק בצורה חוקית [...] השב"כ מנסה להפיל את ארגון להב"ה ולחבל במלאכת הקודש של הצלת בנות ישראל. אנחנו נמשיך לפעול באופן חוקי להצלת בנות ישראל" (ההדגשות אינן במקור). גילי כהן וניר חסון "השב"כ: החשודים בהצתת בית הספר הדו-לשוני – שלושה פעילי להב"ה" הארץ 11.12.2014 www.haaretz.co.il/news/politics/1.2509846. על רקע זה דומה שאנשי הארגון עצמם אינם חוששים להצהיר על מטרת הארגון – והיא להציל נשים יהודיות בלבד.

קרבת-דם (kinship) בין "הגבר המוסר" (אביה של האישה) לבין "הגבר המקבל" (הגבר שלו האישה תינשא).⁴⁰ על פי תפיסה זו, נשים משמשות סחורה (commodity) ואילו הגברים מתפקדים כסוחרים אשר רוקמים קשרי-דם מלאכותיים המאפשרים להם ליהנות זה מנכסיו של זה – בין שמדובר בנכסים סמליים ומופשטים ובין שמדובר בנכסים ממשיים.⁴¹ ניתוח זה הוא בעל משמעות ייחודית בהקשר שבו אנו דנים:⁴² מעבר לעובדה שהאישה הנישאת נתפסה בשיח על הפרשה כמישהי שגופה, החלטותיה ועתידה "שייכים" למתנגדים לחתונה – אשר סירבו "למסור" אותה לגבר המוסלמי – נדמה שבמונחיה של רובין, מפגיני להב"ה ניזונים מן החשש כי נישואי מורל ומחמוד יובילו ליצירת קשר של קרבה בינם ובין הבעל המוסלמי. הם חוששים שקשר מעין זה יוליד קרבה משתמעת בין בני הדתות השונות, באופן שיעמעם ויסווה את ההבדלים שקיימים לכאורה בין הלאום הערבי לבין הלאום היהודי. הנישואים של בני הזוג נתפסים אפוא כמשקפים סחר באישה היהודייה, שמוענקת לגבר הערבי כמעין מתנה ובכך יוצרת קרבה "מסוכנת" בין הצדדים הנצים.

השקפה זו קשורה קשר הדוק לחרדה החברתית מפני "כיבוש" הנשים "שלנו" על ידי הערבים. מדובר, בעיקרו של דבר, בתפיסה הקיימת בחברה היהודית בישראל בדבר הצורך להגן על הנשים היהודיות מפני "האיום הערבי", וזאת בפרט על רקע "האיום הדמוגרפי".⁴³ תפיסה זו מגולמת, בין היתר, בקיומם של ארגונים הפועלים למנוע נישואי

⁴⁰ Gayle Rubin, *The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex*, in *TOWARD AN ANTHROPOLOGY OF WOMEN* 157 (Rayna R. Reiter ed., 1975)
עוד ראו אמה גולדמן "הסחר בנשים" **חמישה מאמרים פמיניסטיים** 23 (דפנה רוננבליט עורכת ומתרגמת, 2005).

⁴¹ Rubin, שם, בעמ' 172–177.
⁴² מובן שאיננו מבקשים לטעון שכל נישואים הם בהכרח מופע של "סחר בנשים". בעקבות רובין, שמציעה ניתוח אנתרופולוגי של נישואים, אנו מבקשים לטעון שבנסיבות המקרה הקונקרטי של מורל ומחמוד, התפיסה של האישה הנישאת כסחורה העוברת מיד ליד, מקהילה לקהילה, זוכה לביטוי משמעותי בתפיסה הציבורית של האירוע.

⁴³ ראו Zvi Triger, *The Gendered Racial Formation: Foreign Man, 'Our' Women, and the Law*, 30 *WOMEN'S RTS.L.REP.* 479 (2009).

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

תערוכת ו"לחלץ" נשים שנקלעו למערכות יחסים עם גברים ערבים, כדוגמת הארגונים "יד לאחים" או להב"ה.

דוגמה לתפיסה זו מצויה גם בפסק הדין בעניין **קאשור**.⁴⁴ בפרשה זו הורשע במסגרת הסדר טיעון סאבר קאשור בעברה של אינוס ובמעשה מגונה לפי סעיף המרמה בגין מיהות העושה בחוק העונשין.⁴⁵ על פי כתב האישום, קאשור, אדם נשוי ממוצא ערבי, הציג עצמו ככזב כרווק יהודי אשר מעוניין בקשר משמעותי, וכך הונה את המתלוננת כדי שזו תסכים לקיים עמו יחסי מין. אמנם בהמשך פורסם כי התלונה המקורית הוגשה בגין אונס אלים שבוצע לכאורה במתלוננת, אך במסגור המשפטי של המקרה (בעקבות הסדר טיעון) הורשע קאשור באונס בגין מרמה בדבר זהותו הלאומית (כמו גם מעמדו האישי). כפי שהסביר אייל גרוס, גם פרשה זו עוסקת למעשה ב"חציית גבולות הלאום" – פעולה שבגינה החברה מענישה את האדם על כך שחרג מזהותו (הלאומית) שיוחסה לו.⁴⁶ במובן זה אפשר לסבור שבפרשת **קאשור** הגן בית המשפט, למעשה, על הסדר האתנו-לאומי:⁴⁷ ה"התחזות" של קאשור נתפסה כמערערת על קיומן של קטגוריות לאומיות "אמתיות" ומובחנות. עניין **קאשור** גם מייצג את החשש מפני "כיבוש" הנשים היהודיות על ידי גברים ערביים, וקאשור עצמו נחזה כמי שמיימש איום זה בכך שכפה יחסי מין על אישה יהודייה לאחר שהונה אותה בנוגע לזהותו "האמתית". לכן גם מן ההיבט הזה יש דמיון בין פרשת **קאשור**, שלווה כאמור בחרדה מפני "כיבוש" הנשים היהודיות, לבין החשש של מפגיני ארגון להב"ה מפני "חציית הקווים" של מורל אל עבר הקהילה הערבית וכן מפני כיבושה על ידי הגבר הערבי.

ניתן להשוות השקפה זו לתפיסות הרווחות בארצות-הברית ובמדינות אחרות בדבר כיבוש הנשים הלבנות על ידי גברים שחורים. יש הטוענים שתפיסות אלו נטועות

⁴⁴ ע"פ 5734/10 **קאשור נ' מדינת ישראל** (פורסם בנוב, 25.1.2012).

⁴⁵ ראו, בהתאמה, ס' 345(א)(2) ו-348(א) לחוק העונשין.

⁴⁶ אייל גרוס "הכול ק(א)שור: פרפורמטיביות וחציית גבולות המגדר והלאום בפסיקה על אונס במרמה" **תיאוריה וביקורת** 42, 99 (2014).

⁴⁷ שם, בעמ' 114.

באמונה (הגזענית) שגברים שחורים הם פרימיטיביים וחייתיים יותר מגברים לבנים, ומשום כך גם מיניים יותר,⁴⁸ וכן באמונה (הגזענית אף היא) שיצר התוקפנות טבוע בגברים שחורים מתוקף מיניותם הבלתי-מרוסנת. על פי התפיסה החברתית הנוהגת, בכל אלו יש כדי לעורר חשש שגברים שחורים "יכבשו" נשים לבנות ואף יאנסו אותן כדי להשביע את תאוותם.⁴⁹

כאמור, פרשת החתונה מביאה לידי ביטוי גם את החרדה מפני "האיום הדמוגרפי". נשים יהודיות נתפסות כמי שמשרתות תפקיד מרכזי בהבטחת קיומו של רוב יהודי במדינת ישראל. על רקע שיעור הריבוי הטבעי הגבוה בקרב האוכלוסייה הפלסטינית בישראל, רוב יהודי יכול להישמר באמצעות עלייה של יהודים לתחומי המדינה ולחילופין באמצעות "עלייה פנימית", כלומר עלייה בשיעור הילודה במגזר היהודי. בהיבט זה, נשים יהודיות משמשות למעשה כמעין "רחם לאומי": הן מולידות ילדים ממוצא יהודי ובכך מרימות תרומה להבטחת הרוב היהודי בישראל.⁵⁰ מנקודת מבט זו, חתונתם של מורל ומחמוד מעוררת לכאורה קושי כפול: ראשית, מורל עצמה נגרעת באופן אישי ממצבת בני הלאום היהודי, ובכך ניזוק המאבק לשימור הרוב היהודי בישראל; ושנית, מעבר לכך שמורל עצמה "ערקה" לשורות הצד השני – בעתיד היא אף עשויה לשאת ברחמה ילודים ממוצא פלסטיני, ובכך לפגוע פגיעה קשה יותר במאבק

William Eckhardt, *Prejudice: Fear, Hate, or Mythology?*, 16 J. HUM. RELATIONS 32 (1968) ⁴⁸

Gary L. Davis & Herbert J. Cross, *Sexual Stereotyping of Black Males in Interracial Sex*, 8 ARCHIVES OF SEXUAL BEHAVIOR 269, 269–70 (1969) ⁴⁹

ראו, למשל, ניצה ברקוביץ "אשת חיל מי ימצא? נשים ואזרחות בישראל" *סוציולוגיה ישראלית ב* *Interracial Sex*, 277, 290–282 (1999); גילה שטופלר "מדיניותה הדמוגרפית של ישראל בתחום הילודה וזכויות נשים מיעוטים" *משפט וממשל* יא 473 (1998); Gila Stopler, *Women as the Bearers of the Nation: Between Liberal and Ethnic Citizenship, in DEMOCRATIC CITIZENSHIP AND WAR* 164 (Peled et al. eds., 2011) ⁵⁰

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

לשימור הרוב היהודי. לנוכח תפיסה זו של האישה היהודייה כמי שמופקדת על הבטחת הרוב היהודי בישראל, אפשר להבין את התגובה הקיצונית לנישואי מורל ומחמוד.⁵¹

בשולי הסוגיה הדמוגרפית ראוי להפנות זרקור לעניין נוסף, והוא "הלחץ המגדרי" שבו נתונות נשים שאינן יהודיות על רקע החשש כי ילדיהן לא יוכרו כיהודים. על סוגיה זו עמדה דפנה הקר, שהסבירה כי הזהות הדתית של הילדים נתפסת כמרכיב חשוב בלחץ להתגייר שמופעל על נשים. בעוד שהחברה מוכנה "לסבול" מצב שבו גבר לא-יהודי הנמצא בזוגיות עם אישה יהודייה ממאן להתגייר, משמעות הדברים קשה הרבה יותר כאשר מדובר באישה לא-יהודייה המצויה בזוגיות עם גבר יהודי – וזאת משום שאם האישה לא תתגייר, ילדיה אף הם לא יזוהו כיהודים.⁵²

זהו, אם כן, מצב-הרקע המשפטי והחברתי שבצלו התנהלה פרשת חתונתם של מורל ומחמוד. כאמור, דיני הנישואים במדינת ישראל אינם מכירים בנישואים בין-דתיים. על רקע התפיסה התרבותית שלפיה מורל, האישה, מהווה רכוש של הגבר שלו נישאה, מסמנים נישואיה את הינתקותה מן הקהילה היהודית והסתפחותה לקהילה הערבית-מוסלמית. לפיכך, בעיניהם של המוחים נגד החתונה, זהו עניין קולקטיבי ולא פרטי. הבהלה והסערה סביב פרשת החתונה אף עולה בקנה אחד עם החשש המסורתי מפני הגבר הזר שלוכד ברשתו נשים יהודיות ובכך גורע, במשתמע, מן הגבריות של הגברים היהודיים.

⁵¹ פרשת מורל ומחמוד חושפת ממד נוסף ביחסה של החברה לנשים יהודיות הנישאות למוסלמים – הוא הממד העדתי. באופן היסטורי, חרדות סביב יחסי יהודיות עם מוסלמים במדינת ישראל וביישוב היהודי בפלשתינה התמקדו בעיקר ביהודיות ממוצא מזרחי. ראו מימי אייזנשטדט "הבניית עבריינות נוער לאור ההגדרה של 'נורמליות': 1922–1944" *מגמות* מא 71, 88 (2001). לפיכך, פרשת החתונה, שבמרכזה ניצבת אישה יהודייה ממוצא מזרחי, עשויה להיתפס כמעוררת קושי מיוחד.

⁵² ראו Daphna Hacker, *Inter-Religious Marriages in Israel: Gendered Implications for Conversion, Children, and Citizenship*, 14 ISRAEL STUDIES (2009) 178. לממד המגדרי המתואר נלווה גם הממד הלאומי, שעניינו הענקת אזרחות מידית ליהודים במדינת ישראל. הקר הצביעה על כך שנשים לא-יהודיות חוות לחץ כבד להתגייר וזאת כדי להבטיח שילדיהן יוכרו כיהודים וכדי שתוענק להם אזרחות ישראלית.

דברים אלה ניצבים ברקע לפרדוקס שבלב עמדתם של תומכי להב"ה: עמדת המוחים נגד החתונה היא כי נישואים בין-דתיים הם אקט נפשע שיש להתנגד לו. התאסלמות, לשיטתם, היא בגדר פשע חמור. אלא שעמדה זו מתעלמת מן המצב המשפטי ששורר במדינת ישראל ושבגיננו אין אפשרות לקיים חתונה אזרחית. כמוסבר לעיל, הדין החל על נישואים בישראל הוא הדין הדתי. במצב דברים זה, כאשר מדובר בבני זוג המשתייכים לדתות שונות ומעוניינים בכל זאת להינשא בישראל, אין בפניהם כל אפשרות אחרת זולת המרת דתו של אחד מבני זוג – וזאת על מנת שבני הזוג יוכלו להינשא, כאמור, בחתונה הנערכת על פי כללי הדת. עליהם להינשא בטקס דתי, ולשם כך שניהם נדרשים להיות בני אותה הדת.

מגבלה דומה תחול לא רק לפי ההלכה היהודית, אלא גם לפי חוקי השריעה כפי שאלו מיושמים בישראל. חוק המשפחה העותמאני מ-1917,⁵³ שעדיין חל בישראל, אינו אוסר על גבר מוסלמי להינשא לאישה יהודייה או נוצרית. לעומת זאת, על פי ההלכה המוסלמית המצב ההפוך אינו אפשרי: גבר יהודי אינו יכול להינשא לאישה מוסלמית.⁵⁴ הסיבה לכך היא שנישואי אישה מוסלמית לגבר שאינו מוסלמי מביאים לידי סתירה בלתי-נסבלת בין העליונות שממנה אמורה האישה ליהנות בשל היותה מוסלמית ובין נחיתותה כאישה הנשואה לגבר לא-מוסלמי.⁵⁵ כלומר, ההלכה המוסלמית אוסרת על נשים מוסלמיות להתחתן עם מי שאינו מוסלמי, בעוד שגבר מוסלמי רשאי להתחתן עם נשים יהודיות או נוצריות. זהו הדין המהותי.

מכאן כי לכאורה, על פי הדין המוסלמי המהותי, מתמודד היה רשאי להינשא למורל. אולם בצד הדין המהותי פועל הדין הפרוצדורלי. סימן 52 לדבר המלך מקנה לבתי הדין

⁵³ ראו תרגום של החוק בספרם של שלמה דב גויטיין ואהרן בן-שמש **המשפט המוסלמי במדינת ישראל** 214–232 (1957).

⁵⁴ ראו, לדוגמה: Alex B. Leeman, *Interfaith Marriage in Islam: An Examination of the Legal Theory Behind the Traditional and Reformist Positions*, 84 IND. L.J. 743, 755–758 (2009).

⁵⁵ ראו יוחנן פרידמן "נישואים בין-דתיים בהלכה המוסלמית הקדומה" **איגרת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים** 10 (2001).

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

השרעיים סמכות ייחודית לדון בנישואים ובגירושים של מוסלמים.⁵⁶ הם אינם מוסמכים לדון בעניינים שנוגעים לבני דתות שונות. אישור הנישואים על ידי בית הדין מתבצע באמצעות מינוי גורם שירשום את הנישואים, הוא לרוב אימאם שמתמנה על ידי הקאדי. עם זאת, אף על פי שמבחינה מהותית נישואים בין גבר מוסלמי לאישה יהודייה הם לכאורה תקפים, הרי מבחינה פרוצדורלית אין לבית הדין – כמו גם לרושם הנישואים שפועל מטעמו – סמכות לדון בענייניו של לא-מוסלמי. הוא מוסמך לדון רק בעניינים הנוגעים למוסלמים. לפיכך, הגם שהדין המוסלמי מתיר נישואים בין מוסלמי ליהודייה, כעניין מעשי לא ניתן לרשום את הנישואים.

כאמור, על פי הדין המוסלמי המהותי מחמוד היה רשאי להינשא למורל. ואולם בשל היעדר החפיפה בין הדין הדתי-מהותי לבין הדין הישראלי-פרוצדורלי הנוגע לסמכויותיו של בית הדין השרעי, נישואים מסוג זה אינם אפשריים בישראל. כדי להינשא לבחיר ליבה הייתה מורל מחויבת – מתוקף המצב המשפטי – להתאסלם⁵⁷ (או, לחילופין, מחמוד היה מחויב להתגייר, אף שייתכן כי הרבנות הייתה מקשה על השלמת הליך גיור מעין זה⁵⁸). אם כן, ההגבלה על נישואי מחמוד ומורל (אילולא הייתה מתאסלמת) נובעת מהדין הישראלי ולא מזה המוסלמי.

⁵⁶ ס' 52 לדבר המלך במועצה על ארץ-ישראל, 1922. הסעיף קובע כי "לבתי דין המוסלמים הדתיים יהא שיפוט ייחודי בענין המעמד האישי של מוסלמים שהם נתינים ישראלים".

⁵⁷ אין בדברים אלה כדי לרמוז שבחירתה של מורל להתאסלם נובעת מן האילוץ החוקי בלבד. ייתכן שהחלטתה נובעת ממניעים תרבותיים וחברתיים שונים שאינם נוגעים בהכרח לאילוץ המשפטי. אין יסוד להנחה שלפיה מורל הייתה מעדיפה, לו ניתנה לה האפשרות, להישאר יהודייה, ואף אין יסוד להנחה שהחלטתה של מורל להתאסלם היא פרי כפייה או אילוץ חיצוני.

⁵⁸ הרבנות נוטה להכביד על מועמדים לגיור אפילו כאשר אביהם הוא ממוצא יהודי, ומציאות זו משמשת רקע לעימותים סביב מידת ההחמרה או ההקלה שנוקטים גורמי הרבנות בבואם לאשר גיור. ראו, למשל, ידידיה שטרן "גיור אחד, שלושה מסלולים" **עורך הדין** 10, 17 (2011) (מתאר את אתגר הגיור של יותר מ-300,000 עולים ממדינת חבר העמים אשר הגיעו לישראל מתוקף חוק השבות אך אינם יהודים על פי ההלכה). במצב דברים זה, כאשר אפילו אנשים בעלי שורשים יהודיים מתקשים לצלוח את משוכת הגיור, קשה לראות כיצד מועמדים לגיור ממוצא מוסלמי יוכלו, כעניין מעשי, להתגייר.

העולה מן האמור הוא שמצב משפטי זה עשוי דווקא לעודד התאסלמות בקרב יהודים המעוניינים להינשא בארץ למי שאינם יהודים. הגורמים שעמדו מאחורי ההפגנה אינם פועלים לשינוי המצב המשפטי האמור, שכן הם אינם מעוניינים בנישואי תערוכת. כאן מצויה הסתירה שביסוד עמדתם של המתנגדים לחתונה: מחד גיסא, הם מתנגדים להתבוללות ומבקשים לשרטט גבולות ברורים בין בני הדת היהודית לבין בני שאר הדתות, ובשל כך, בין היתר, הם תומכים בדיני הנישואים שאינם מאפשרים נישואים בין בני דתות שונות; מאידך גיסא, דינים אלה מביאים לכך שבני דתות שונות המעוניינים להינשא בישראל נדרשים, למעשה, לבצע המרת דת. אפשר לומר שבאופן פרדוקסלי האיסור על נישואים מעורבים בישראל דוחף להתאסלמות במקרים מעין אלו, ובכך מוגשם הסיוט של ארגונים כמו להב"ה, קרי, התאסלמות האישה. דיני הנישואים בישראל, אשר משמשים לכאורה חוצץ בין בני דתות שונות ואוסרים על נישואים בין-דתיים, מובילים דווקא למצב הייחודי שבו על מנת להינשא (לגברים מוסלמים) נשים יהודיות מחויבות להתאסלם – ובכך "לפרוץ" את גבולות הקהילה הדתית שלהן.

בנקודה זו ראוי להבהיר כי איננו סוברים שהמרת דת, לרבות התאסלמות, היא תופעה מגונה או פסולה כשלעצמה. עמדתנו היא שאין כל צידוק להכפפת דיני הנישואים במדינת ישראל לדין הדתי. עם זאת, מבלי לגרוע מן הקושי הכרוך במצב המשפטי הקיים, בדברים שלעיל ביקשנו להצביע על הפוטנציאל הבלתי-מכוון של מצב משפטי זה, שבעקבותיו הממסד הדתי-לאומי חותר תחת עצמו בכך שהוא דוחף יהודים להתאסלם.⁵⁹ למעשה, הפרדוקס האמור מתקיים במישור נוסף, הקשור דווקא למבקרים

⁵⁹ טובנה זו, בדבר הפרדוקס שכרוך בהתעלמות מן המצב המשפטי הנוהג, זכתה להתייחסות בכמה מטורי הדעה שהתפרסמו בשולי פרשת החתונה. מנחם בן "מורל התאסלמה בגללנו" **וואלה!** 19.08.2014 news.walla.co.il/?w=/4943/2776920; אורית קמיר "ישראל דחפה את מורל להתאסלם" **הארץ** 19.8.2014 haaretz.co.il/opinions/1.2410262; יאיר אטינגר "חתונת מורל ומחמוד: לוחמי ההתבוללות התבלבלו" **הארץ** 18.08.2014 haaretz.co.il/news/education/.premium-1.2408670; יקי אדמקר "הרב חיים אמסלם: 'הרבנות הראשית גורמת בעקיפין להתבוללות'" **וואלה!** 19.08.2014 judaism.walla.co.il/?w=/2075/2776923

חתונת הדמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

של ארגון להב"ה. אלה מיהרו להביע שאט נפש מהפעילות של ארגון להב"ה, אך התעלמו מן העובדה שהאיסור על נישואים בין-דתיים – האיסור שבשמו מחו מפגיני להב"ה – מעוגן בחוקי המדינה. אך האם יש טעם בהבעת זעזוע מארגון להב"ה לבדו, תוך התעלמות מכך שאיסור הנישואים בין יהודים לערבים הוא, למרבה הצער, הנורמה החוקית?⁶⁰ המשפט, כידוע, אינו רק משקף את המציאות, הוא גם מכונן אותה.⁶¹ אכן, במקום שבו דיני המשפחה מוכפפים לדין הדתי, ובמקום שבו חל איסור גורף על נישואים בין-דתיים – אין להתפלא על ההתנגדות הציבורית לנישואים מעורבים.

הפרדוקס המתואר הוא בעל חשיבות כיוון שהוא נוגע לשאלת ההתבוללות הדתית, שעמדה בלב השיח הציבורי הגלוי סביב הפרשה. ואולם יש לזכור שמבחינה פורמלית לא השאלה הדתית עמדה ביסוד הסערה שהתחוללה סביב חתונת מורל ומחמוד. ההתנגדות לקיום החתונה חרגה מגבולות האיסור הדתי על נישואים בין-דתיים: מורל התאסלמה עוד לפני שבני הזוג נישאו, וממילא אין מדובר ב"נישואי תערוכת" או בהתבוללות על פי הדין הדתי. לפיכך הדיון הציבורי בסוגיית ההתבוללות אינו רלוונטי באופן ישיר, שהרי הנישואים האמורים נערכו בין גבר מוסלמי לאישה מוסלמית. על רקע התאסלמותה של מורל, לא היה מקום להתייחס לחתונתם של בני הזוג כאל חתונה "מעורבת". לנוכח עובדה זו נבקש לטעון כי המחאה נגד נישואי מורל ומחמוד היא מחאה נגד נישואים בין מי שנתפסים כבני לאומים שונים, במנותק מהגדרת הדת הפורמלית, וכי במקרה זה ההיבט הלאומי-אתני של היהדות מילא תפקיד לא פחות חשוב מזה הדתי.

⁶⁰ גרוס "להב"ה של גזענות ואפליה", לעיל ה"ש 4.

⁶¹ בלשונו של אריאל רוזן-צבי: "כיצור חברתי" המשפט ניזון מן המציאות ומזין אותה [...] המשפט הוא גם ביטוי של תרבות והוא גם משפיע על התרבות. במסגרת מעמדו זה מתקיימים יחסי גומלין בין מציאות החיים לבין המשפט, כמו גם בין התרבות הכללית לבין המשפט. כל משפט תלוי ומותנה במארג החברתי, במציאות החיים ובתרבות המיוחדת מתוכה הוא צמד". אריאל רוזן-צבי "על משפט ומציאות: עת לעשות הפרו תורתך" הפרקליט – ספר היובל 7, 7 (1993). ראו גם מנחם מאוטנר "המשפט הסמוי מן העין" אלפיים 16, 45 (1998).

עובדה זו עשויה להסביר את הפרדוקס המתואר. נראה שתומכי להב"ה אינם רואים כל קושי בתמיכתם באיסור על נישואים בין-דתיים. פעילותם אינה מבטאת דאגה מן העובדה שאיסור זה דוחף נשים יהודיות להמיר את דתן כאשר הן מעוניינות להינשא ללא-יהודים, וזאת משום שחתונה "מעורבת" מסמלת נטישה של הלאום היהודי, ובמצב זה אין משמעות לזיהוי הדתי הפורמלי. אם אישה יהודייה החליטה להינשא לגבר שאינו יהודי, אזי על פי תפיסה זו התוצאה הגרועה ביותר כבר התרחשה, וההתאסלמות של אותה אישה אינה מעלה או מורידה; היא כבר "נטשה" את הלאום היהודי בכך שהחליטה להינשא לגבר שאינו יהודי.

3. הזכות לפרטיות והזכות להפגין

בחלק הנוכחי נתמקד בהיבט אחר של הפרשה, הנוגע לשאלת האיזון בין הזכות לפרטיות של בני הזוג ובין הזכות להפגין של אנשי להב"ה.

כאמור לעיל, בני הזוג ביקשו למנוע את קיום ההפגנה באמצעות הוצאת צו מניעת הטרדה מאיימת. סעיף 2 לחוק למניעת הטרדה מאיימת מגדיר "הטרדה מאיימת" כהטרדתו של אדם או נקיטת איומים כלפיו בנסיבות שבהן ניתן להניח שהמטריד ישוב ויפגע בשלוות חייו, בפרטיותו, בחירותו או בגופו של אדם. מכוח סעיף 4 לחוק זה, בית המשפט רשאי להוציא צו מניעת הטרדה מאיימת ככל שהדבר הכרחי כדי למנוע פגיעה כאמור בשלוות חייו או בפרטיותו של אדם. אפשר היה אפוא להיזקק לצו מעין זה כדי לאסור על ארגון להב"ה ועל חבריו להתייצב להפגנה, וזאת אם בית המשפט היה משתכנע כי יש בהפגנה כדי להוות איום משמעותי על שלווה חייהם, פרטיותם, חירותם או גופם של בני הזוג.⁶²

⁶² דוגמה לכך היא פסק הדין בבש"פ 2386/09 פדרמן נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 30.3.2009). במקרה זה נדחתה בקשת רשות לערער על החלטה (שניתנה מכוח ס' 4 לחוק מניעת הטרדה מאיימת) לאסור על המבקש להתקרב למרחק הפחות מקילומטר מביתו של קצין צבא בכיר ולעקוב אחר תנועותיו למשך חצי שנה.

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

ואולם, כמפורט לעיל, ההליך המשפטי בעניין חתונת מורל ומחמוד ממילא לא הבשיל לכלל הכרעה משפטית: בית המשפט נמנע מהכרעה עקרונית והעניק תוקף מחייב להסכמת הצדדים בנוגע למתכונת ההפגנה. למעשה, היה זה בית המשפט עצמו שיזם את הפשרה בעניין זה. כזכור, בני הזוג פנו לבית המשפט בבקשה **לאסור כליל את קיום ההפגנה**, ולחילופין ביקשו שההפגנה תיערך **בעיר אחרת**. אלא שעל פי פרוטוקול הדיון, בקשתם של בני הזוג לא זכתה להתייחסות רצינית. כבר בפתח הדיון ביקש בית המשפט שכל אחד מן הצדדים יציע "פתרון אפשרי מטעמו", ובמקביל פנתה השופטת לנציגת המשטרה וביקשה "לבדוק מקום ציבורי אפשרי למפגש מחאה מטעם המשיב, במרחק של **500 מטר ומעלה** מאולם האירועים".⁶³ לכך השיבה נציגת המשטרה כי מפקד תחנת ראשון לציון הקצה אתר לקיום ההפגנה בחניון הממוקם במרחק של "**150 או 200 מ'** מאולם האירועים".⁶⁴ בשלב זה הודיע בא כוחם של בני הזוג, לאחר שנוכח כי בית המשפט נחוש להגיע לפשרה, שבני הזוג נוטים לקבל את ההמלצה לקיום ההפגנה במרחק של **200 מטר**, הגם ש"זה בהרבה יותר קרוב ממה ששיערת לעצמי שנסכים, אולם לאור המלצת הגורמים המקצועיים מטעם המשטרה לא נתנגד להצעה". בהמשך הצטרף לדיון, על פי בקשת המשיבים, קצין אג"מ של תחנת המשטרה, וזה תיאר את השטח המוקצה להפגנה והבטיח כי "המקום המוצע על ידינו הינו בעל קשר עין עם האולם" – דבר שהוביל את המשיבים, נציגי ארגון להב"ה, להסכים להצעה. לפיכך, "בעקבות המלצת בית המשפט להגיע להסכמות", הודיעו הצדדים לבית המשפט כי הסכימו על קיום ההפגנה במרחק שלא יפחת מרדיוס של **200 מטר** מאולם האירועים, וכי ההפגנה תתנהל "ללא מטרדים ו/או התפרצויות אלימות".⁶⁵ הפער בין ההצעה הראשונית של בית המשפט לבין הפשרה הסופית לא מנע מבית המשפט להעניק תוקף להסכמות הצדדים. למעשה, מדובר בפער גדול עוד יותר לנוכח העובדה שבני הזוג ביקשו מלכתחילה שההפגנה תורחק כליל מן העיר שבה נערך האירוע. גם עורך דינם של

⁶³ ראו עמ' 8 לפרוטוקול הדיון מיום 17.08.2014 בעניין **מנצור**, לעיל ה"ש 8 (ההדגשה אינה במקור).

⁶⁴ שם (ההדגשה אינה במקור).

⁶⁵ שם, בעמ' 10.

בני הזוג, עו"ד יניב שגב, הביע את מורת רוחו מהצעת הפשרה תוך שהוא מעיר כי ההצעה מאפשרת את קיום ההפגנה במרחק "קרוב בהרבה" מן המרחק שבני הזוג שיערו שיוכלו להסכים לו.

נשוב בהמשך להשתלשלות אירועים זו, שראשיתה כאמור ביוזמת בית המשפט, אך כבר עתה נציין שקשה להתעלם מן העובדה שבתוך זמן קצר הצעת בית המשפט לקיים את ההפגנה במרחק של 500 מטר ומעלה מן האולם נמוגה כלא הייתה, ובמקומה התקבלה – באישור בית המשפט – הצעה חלופית ושוונה בתכלית, שמכוחה התקיימה ההפגנה במרחק קרוב יותר באופן משמעותי: 200 מטר מאולם האירועים. אף ראוי להדגיש שגם הצעתו הראשונית של בית המשפט (כי ההפגנה תיערך במרחק של 500 מטר) חרגה כשלעצמה באופן ניכר מבקשתם של בני הזוג, אשר ביקשו לאסור כליל את קיום ההפגנה או לחילופין להרחיקה לעיר אחרת.

בשורות הבאות נעמוד על כמה מן הסוגיות המשפטיות שהועלו על ידי הצדדים. במהלך הדיון בבקשה להוצאת צו מניעת הטרדה מאיימת, טען עורך הדין של ארגון להב"ה כי ההליכים מכוח החוק למניעת הטרדה מאיימת חלים רק כלפי "אדם", ולא כלפי ארגון שמהווה ישות משפטית מופשטת.⁶⁶ סעיף 4 לחוק קובע כי ניתן להוציא צו למניעת הטרדה מאיימת אם "נוכח בית המשפט כי אדם נקט הטרדה מאיימת", שאז "רשאי הוא להורות לאותו אדם בצו להימנע מעשות מעשה מן המעשים המפורטים". במילים אחרות, החוק נוקט במפורש לשון "אדם", ולפיכך אפשר לטעון כי הוא אינו חל על ארגונים.

טענה זו אינה משכנעת. חוק הפרשנות קובע שהמונח "אדם" מתייחס גם ל"חבר בני-אדם במשמע, בין שהוא תאגיד ובין שאינו תאגיד".⁶⁷ דומה אפוא כי הטענה שהחוק מוציא מגדר תחולתו ארגונים ותאגידים אין לה על מה שתסמוך. היא אינה מתיישבת עם

⁶⁶ שם, בעמ' 4.

⁶⁷ ס' 4 לחוק הפרשנות, התשמ"א-1981, ס"ח 302.

חתונת הדמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

הפרשנות המקובלת למונח "אדם" במשפט הישראלי, פרשנות שנמצאה לה אחיזה בחוק הפרשנות (וכן בפקודת הפרשנות שקדמה לחוק⁶⁸).

ערוץ משפטי חלופי שעמד לרשות בני הזוג הוא הערוץ המינהלי-חוקתי, שעניינו פנייה למשטרה כדי שזו תשלול את הרישיון לקיום ההפגנה. החלטת המשטרה בדבר קיומן של הפגנות חשופה לביקורת חוקתית של בית המשפט. אולם תחילה יש לברר אם אכן מדובר בהפגנה הטעונה רישיון. הפגנה המצריכה רישיון היא הפגנה שמתקיימים בה שלושה תנאים מצטברים:⁶⁹ (1) היא כוללת התקהלות של 50 אנשים ויותר; (2) היא מתקיימת תחת כיפת השמיים; (3) והיא כוללת תהלוכה ממקום למקום או לחילופין יישמעו בה נאומים ודיונים בנושאים מדיניים. לענייננו, לא ברור אם ההפגנה שנערכה על ידי ארגון להב"ה היא הפגנה שהצריכה רישיון ואישור של המשטרה, וזאת כיוון שכלל לא ברור אם התקיימה במסגרתה תהלוכה או נשמעו בה נאומים ודיונים בנושאים מדיניים. בעבר נקבע בפסיקה שהנפת שלטים, קריאת סיסמאות ושימוש במגפון אינם מהווים נאום בנושא מדיני.⁷⁰ מכל מקום, לנוכח ריבוי השאלות העקרוניות שמתעוררות במסגרת הפרשה מושא רשימה זו, נפנה עתה להמשך הדיון בסוגיית אישור ההפגנה מתוך הנחה שאכן מדובר בהפגנה שטעונה רישיון.⁷¹

⁶⁸ ס' 1 לפקודת הפרשנות [נוסח חדש], התשי"ד-1954, נ"ח 2. סעיף זה מגדיר "אדם" כך: "אדם – לרבות חברה או התאחדות או חבר בני אדם, בין שהם מואגדים ובין שאינם מואגדים".

⁶⁹ ראו ס' 83 לפקודת המשטרה [נוסח חדש], התשל"א-1971, וכן ס' 1.א. לפקודת המטה הארצי 12.1.2006 "רישוי" אסיפות ותהלוכות" www.police.gov.il/Doc/pkodotDoc/sug_2/120106_1.pdf (להלן: פקודת המטה הארצי).

⁷⁰ ראו ב"ש (מחוזי י-ם) 3781/10 מדינת ישראל נ' בירך (פורסם בנבו, 28.1.2010), שם הוער כי "התקהלות של 50 אנשים ומעלה אסורה רק ואך רק אם מטרת ההתקהלות היא לשמוע נאום או הרצאה על נושא בעל ענין מדיני או כדי לדון בנושא כזה. ככל שמטרת ההתכנסות אינה כזו לא דרוש רישיון כדי לקיימה. העובדה שהמתקהלים אוהזים בשלטים או אף כורזים סיסמאות, בין אם הכרזה נעשית באמצעות מגפון ובין אם לאו, אינה טעונה רישיון. התקהלות שכזו, אם היא לא מהווה עבירה לפי הוראת חוק אחרת, לא מהווה עבירה רק בשל כך שהיא נעשית ללא רישיון". עוד ראו ת"פ (מחוזי י-ם) 5022-09-10 מדינת ישראל נ' ארגו, עמ' 18 לפסק הדין (פורסם בנבו, 2.2.2012).

⁷¹ הנחה זו אינה מופרכת. ראו, למשל, בג"ץ 4846/08 עמותת עם כלביא נ' מפקד מחוז ירושלים (פורסם בנבו, 1.6.2008). במקרה זה העותרת ביקשה לקיים תהלוכה במסגרת יום ירושלים, והאירוע

לגופו של עניין, המשטרה עשויה לסרב להעניק רישיון לקיום הפגנה מכמה טעמים. כך, למשל, היא יכולה לשלול רישיון כאמור משום שחוקיות נושא ההפגנה או מטרתה מוטלות בספק. סעיף 4(ג) לפקודת המטה הארצי קובע כי יש לבחון אם אין בנושא ההפגנה "משום הסתה לגזענות כמשמעותה בסימון א'1 לחוק העונשין", בעוד שסעיף 4(ד) לפקודה קובע כי יש לבחון "האם אין בנושא ובמטרה כדי לשדל ולהסית למעשה או למחדל שהם בניגוד לחוק",⁷² כגון נקיטת אלימות או השמעת איומים על רקע גזעני. נוסף על כך המשטרה רשאית לדחות בקשה לרישיון כאשר קיים חשש ממשי – ברמת ודאות קרובה – לפגיעה קשה בסדר הציבורי ובביטחון הציבור.⁷³ בכל מקרה, גם אם נמצא טעם המצדיק דחיית בקשה לקיום הפגנה, על המשטרה לעשות כל שביכולתה כדי להבטיח שההפגנה תתקיים, אף אם משמעות הדבר היא שיש להציב סייגים ותנאים לאופן התנהלות ההפגנה, כגון הגבלתה בזמן, במקום ובאופן.⁷⁴

כלל סממנים של שירה וריקודים. למרות זאת, על אף שהתהלכה לא כללה נאומים או דיונים פוליטיים במובנם המקובל, נפסק שמדובר באירוע בעל אופי ציבורי-פוליטי, שכן מטרתו הייתה "ביטוי איחוד ירושלים תחת דגל ישראל לנוכח חולשת הממשלה בנושא ירושלים".

ס' 4(ג) ו-4(ד) לפקודת המטה הארצי, לעיל ה"ש 69.

בג"ץ 153/83 לוי נ' מפקד המחוז הדרומי של משטרת ישראל, פ"ד לח(2) 393, 393 (1984). עוד נקבע כי כדי להכריע בדבר קיומה של "ודאות קרובה" לפגיעה בסדר הציבורי נדרשות "ראיות של ממש", ו"אין די בהשערות, בספקולציות ובחששות" (שם, בעמ' 411).

שם, בעמ' 412. ברקע הדברים ראוי להדגיש כי המשטרה אינה רשאית לסרב לבקשת רישיון רק עקב מחסור במשאבים, והיא אף אינה רשאית להטיל על מפגינים את עלויות עבודתם של השוטרים שיאבטחו את ההפגנה. ראו לעניין זה בג"ץ 2557/05 מטה הרוב נ' משטרת ישראל (פורסם בנבו, 12.12.2006) (להלן: עניין מטה הרוב). במקרה זה נקבע כי מפקד מחוז המשטרה אמנם רשאי להתחשב בכוחות ובמשאבים העומדים לרשות המשטרה ובמשימות האחרות שמוטלות עליה, אך בשל מעמדה של זכות ההפגנה כזכות יסוד הובהר כי מחסור במשאבים אינו מצדיק כשלעצמו סירוב להעניק רישיון להפגנה – "זהו מחירה של הדמוקרטיה. זהו גם מקור כוחה" (שם, פס' 16 לפסק הדין). ביטוי לקביעה זו מצוי גם בהנחיות היועץ המשפטי. ראו "חירות ההפגנה" הנחיות היועץ המשפטי לממשלה 3.1200, 7: "המשטרה חייבת להקצות שוטרים, במסגרת המשאבים העומדים לרשותה, גם כדי לאפשר מימוש הזכות לקיים הפגנה". זאת ועוד, בס' 7 לפקודת המטה הארצי, לעיל ה"ש 69, נקבע כי "אין לדחות בקשה לקיום הפגנה, מהטעם של העדר כוח אדם מספיק, אלא אם עריכת ההפגנה מצריכה כוח אדם בכמות כזו, שבריתוקו להפגנה יהא כדי לפגוע, במידה שמעבר לסביר, במיליון של חובות משטרה אחרות, שהן דחופות ביותר או חשובות ביותר".

עם זאת, על פי הדיווחים בתקשורת, בשל החשש מהתפרעות המפגינים דרשה המשטרה מבני הזוג המתחננים (מורל ומחמוד) לשכור 33 מאבטחים על חשבונם, בעלות כוללת של כ-13 אלף שקלים. ראו: חסן שעלאן ונעמה כהן פרידמן "מחמוד ומורל מתחננים: 'הקללות מחזקות'" [ynet](http://ynet.co.il/articles/0,7340,L-4559057,00.html) 15.08.2014 ; משה כהן "הושגה פשרה:

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

כמו כן, לשם הכרעה אם להעניק רישיון כאמור יש לערוך איזון בין הזכות לחופש הביטוי וההפגנה של המפגינים לבין הזכות לפרטיות של מורל ומחמוד. מצד אחד עומדת הזכות להפגין, אשר מהווה "מרכיב בלתי נפרד מהזכות לחופש הביטוי [...]" היא מהווה מכשיר מרכזי להבעת דעות ולהעלאת סוגיות חברתיות על סדר היום החברתי.⁷⁵ מן הצד האחר ניצבת הזכות לפרטיות של מורל ומחמוד – אנשים פרטיים המעוניינים לבוא בברית הנישואים. לדעתנו, בית המשפט שגה בכך שיזם וקיבל את הפשרה בין הצדדים – שלפיה ההפגנה נערכה במרחק של 200 מטרים מהאולם – שכן מדובר במקרה חריג שבו ראוי היה לנקוט באמצעי הקיצוני של איסור על קיום ההפגנה בטווח ראייה או בטווח שמיעה מהאולם שבו נערך האירוע (או בדרך אליו). מסקנה זו נגזרת מהתבוננות בשני צדדי המשואה: הזכות לפרטיות של מורל ומחמוד, מחד גיסא, וחופש הביטוי והזכות להפגין של המפגינים, מאידך גיסא.

מן הזווית של הזכות לפרטיות, ראוי לקבוע כי אין לקיים משמרת מחאה בסמוך לאירוע של אנשים פרטיים, שאינם נושאים כל תפקיד ציבורי ואשר מבקשים לחגוג אירוע פרטי למהדרין. הפגנה מול אירוע פרטי מעין זה תביא לידי פגיעה קשה בזכותם לפרטיות, זכות שראוי להעניק לה משקל גבוה במיוחד בנסיבות העניין. אחיזה לעמדה זו אפשר למצוא בבג"ץ דיין נ' מפקד מחוז ירושלים, אשר נסב סביב החלטת המשטרה

ההפגנה – במרחק 200 מ' מהחתונה של מחמוד ומורל" **מעריב השבוע** 17.08.2014 www.maariv.co.il/news/new.aspx?pn6Vq=E&0r9VQ=GDHMD. אמנם בהמשך המשטרה חזרה בה מדרישה זו, אך בכל זאת מדובר בדרישה תמוהה במיוחד שמלכתחילה לא היה כל מקום להעלותה: המשטרה נמנעה מלהטיל את עלות האבטחה על המפגינים, ותחת זאת דרשה מבני הזוג שיממנו מכיסם את ההפגנה – שמכוונת נגדם. לדעתנו, דרישה זו פסולה מיסודה. בעניין **מטה הרוב** נקבע כי משטרת ישראל מופקדת על שמירת הסדר הציבורי באירועים ציבוריים כגון הפגנות, וכי הצמדת תג מחיר למימושה של זכות ההפגנה "משמעותה פגיעה בזכותם של אלה שאינם יכולים לעמוד במחירה". לפיכך נקבע ש"אין [המשטרה] רשאית להטיל את האחריות על אבטחת הפגנות ושמירה על הסדר הציבורי במהלכן, כולה או בחלקה, על שכמם של המבקשים לממש את זכותם להפגין" (שם, פס' 16 לפסק הדין). מכאן ניתן להסיק – בבחינת קל וחומר – שוודאי אין המשטרה רשאית להטיל את עלויות האבטחה על הגורמים שכלפיהם ההפגנה מכוונת, כלומר מחמוד ומורל. אם המשטרה אינה רשאית להתפרק מחובתה לאבטח הפגנות, ואם המשטרה אינה רשאית להטיל את עלויות האבטחה על המפגינים, אזי ברור מאליו שאין היא רשאית להטיל את עלויות האבטחה על אנשים פרטיים שכלפיהם מכוונת ההפגנה ושכלל לא עסקו בארגון ההפגנה. עניין **מטה הרוב**, שם, פס' 11 לפסק דינו של הנשיא ברק.

75

שלא לאפשר קיום משמרת מחאה בסמוך לביתו של הרב עובדיה יוסף, המנהיג דאז של תנועת ש"ס.⁷⁶ השופט לויין קבע, בדעת יחיד, כי בנסיבות של משמרת מחאה מול בית מגורים של איש ציבור הזכות לפרטיות גוברת על הזכות להפגין, ולפיכך מוצדק להטיל איסור מוחלט על קיום הפגנה. עמדה דומה הובעה עוד קודם לכן, בשנת 1973, בבג"ץ **כהנא נ' מפקד המחוז הדרומי**, שבו נדחתה עתירה נגד החלטת המשטרה שלא לאפשר לעותר לקיים משמרת מחאה ליד שר החוץ.⁷⁷ ברוח זו ניתן לומר שאם כך הדבר ביחס לסביבתו הפרטית של איש ציבור, מקל וחומר שאלו הם פני הדברים ביחס לסביבתם של אנשים פרטיים כדוגמת מחמוד ומורל. הגישה שלפיה בשל העליונות של הזכות לפרטיות אין להתיר משמרות מחאה בסמוך לבתי מגורים הוחלה גם במקרים נוספים, כגון בש"פ **מרזל נ' מדינת ישראל**, שם נדחתה בקשת העותרים לקיים משמרת מחאה מול ביתו של הרב הראשי לצה"ל.⁷⁸

לעמדה זו יש ביטוי גם בהנחיות היועץ המשפטי לממשלה,⁷⁹ שלפיהן המשטרה נדרשת, ברוח גישתו של השופט לויין, למנוע באופן מוחלט הפגנה ליד ביתו של עובד ציבור שאינו נבחר ציבור,⁸⁰ וכן "לפנות את השטח בתוך זמן קצר" כאשר מדובר בהפגנה ליד ביתו של נבחר ציבור.⁸¹

בה בעת, חשוב לציין שעמדה זו היא אינה בגדר הלכה מחייבת. אמנם בבג"ץ דיין הסכימו שופטי המותב פה-אחד כי ראוי לדחות את העתירה, אך השופטים ברק וגולדברג אימצו טעמים שונים מאלה של לויין. לשיטתם, הזכות להפגין שוות-מעמד לזכות לפרטיות ולכן יש צורך לאזן בין שתי הזכויות.⁸² בנסיבות העניין, האיזון החוקתי הנביע את המסקנה כי מוצדק למנוע כליל את קיום ההפגנה בשל העובדה כי זמן קצר

76 בג"ץ 2481/93 דיין נ' מפקד מחוז ירושלים, פ"ד מח(2) 456 (1994) (להלן: עניין דיין).

77 בג"ץ 456/73 כהנא נ' מפקד המחוז הדרומי (פורסם בנבו, 16.12.1973) (להלן: עניין כהנא).

78 בש"פ 813/05 מרזל נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 27.2.2005).

79 "חירות ההפגנה" הנחיות היועץ המשפטי לממשלה 3.1200.

80 שם, בעמ' 6.

81 שם.

82 עניין דיין, לעיל ה"ש 76, פס' 2 לפסק דינו של השופט גולדברג ופס' 28 לפסק דינו של השופט ברק.

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

קודם לכן התקיימו משמרות מחאה נוספות בסמוך לביתו של הרב יוסף. מכל מקום, שלא כגישתו של השופט לוי, השופטים ברק וגולדברג סברו כי הזכות לפרטיות אינה גוברת בהכרח על הזכות להפגין.

בבג"ץ **עמותת בצדק** הובעה מפי המשנה לנשיא חשין הדעה כי "אין די בסיווגו של מקום כלשהו כ'פרטי', מבחינה קניינית או אחרת, כדי לקבוע, אפריורית, כי זכות ההפגנה תידחה או אף תוגבל משמעותית. עם זאת, נתון זה יילקח בחשבון, כמובן, בעת האיזון בין הזכויות והאינטרסים המתנגשים".⁸³ כך גם קבע הנשיא ברק, בעניין **כהנא** שהוזכר לעיל, כי הזכות לקיים משמרת מחאה ליד בית מגורים אינה נסוגה במלואה מפני הזכות לפרטיות, שהרי באיזון הראוי בין הזכות להפגין לבין הזכות לפרטיות "כל זכות סובלת הגבלות של זמן, מקום ואופן כדי לאפשר את מימושה המהותי של הזכות האחרת".⁸⁴

העמדות השונות בנוגע לאישור הפגנות סוכמו בבג"ץ **עם כלביא**,⁸⁵ שבו נפסק כי יש להתיר קיום אסיפה ליד מעונו הרשמי של ראש הממשלה. בית המשפט קבע כי על מנת להכריע בדבר קיום ההפגנה יש להידרש לאיזון אופקי בין הזכויות המנוגדות.⁸⁶ מטרת האיזון, כך נפסק, היא לאפשר לכל זכות "חופש נשימה", תוך הטלת מגבלות של זמן, מקום ואופן על מיצויה של הזכות האחת כדי לאפשר את מימושה של הזכות האחרת.⁸⁷ בעניין **מקיטון** קבע בית המשפט המחוזי כי לנוכח הפגיעה בפרטיות ובשל המטרד (הצפוי) ליחיד, ראוי להגביל התקהלויות אשר מתקיימות בסמוך לבתיהם של אנשים פרטיים.⁸⁸ לכן, מכוח האיזון בין הזכות להפגין ובין הזכות לפרטיות, נאסרה התקהלות

⁸³ בג"ץ 2080/05 **עמותת בצדק** – מרכז אמריקאי ישראלי לקידום צדק בישראל נ' המפקח הכללי של המשטרה (פורסם בנבו, 14.1.2007).

⁸⁴ עניין **כהנא**, לעיל ה"ש 77, בעמ' 480.

⁸⁵ בג"ץ 6658/93 **עם כלביא נ' מפקד תחנת ירושלים**, פ"ד מח(4) 793 (1994).

⁸⁶ שם, בעמ' 796–797.

⁸⁷ שם, בעמ' 797.

⁸⁸ ת"א (מחוזי ת"א) 1558/06 **המכללה האקדמית תל אביב יפו נ' מקיטון**, בעמ' 15–16 לפסק הדין (פורסם בנבו, 30.08.2007).

ברדיוס של 200 מטר מבתיהם של התובעים.⁸⁹ פסק דין זה חשוב לענייננו שכן הוא נוגע להפגנות שנערכו מול בתיהם של אנשים פרטיים.

אם כן, מן המקובץ נובע כי עמדת הפסיקה בסוגיה זו אינה חד-משמעית. במקרים מסוימים הפגינו בתי המשפט נכונות לייחס עדיפות קטגורית לזכות לפרטיות. במקרים אחרים ערכו בתי המשפט איזון בין הזכויות המתחרות כדי לאפשר את קיום ההפגנה בכפוף ל"הגבלות סבירות של זמן, מקום ואופן".⁹⁰

כפי שמסבירים מדינה ווגשל,⁹¹ גישתו של הנשיא ברק בדבר הצורך באיזון אינטרסים מבוססת על תפיסה שלפיה הזכות לפרטיות נועדה להבטיח שקט וחיים אינטימיים שאינם חשופים לנוכחות של זרים בסמוך לביתו של אדם. בד בבד, הם קוראים תיגר על "התפיסה הרחבה" של הזכות לפרטיות, שלפיה זכות זו נוגעת גם לאינטרס של אדם ש"יניחו לו לנפשו". לשיטתם, אין לאיש ציבור זכות שלא לשמוע את דברי התוכחה המופנים כלפיו, אפילו כאשר מדובר בהפגנה מול ביתו הפרטי. בניסוח אחר, לא עומדת לו הזכות להיעזב לנפשו. ואולם, גם אם לאיש הציבור שכלפיו מכוונת ההפגנה אין זכות למנוע את דברי הביקורת שמופנים אליו, הרי יש לו ולשכניו "אינטרסים לגיטימיים המתייחסים לאופן העברת המסר ובהם הזכות לשקט, לחופש גישה אל הבית וממנו וכדומה".⁹² לכן, עמדתם של מדינה ווגשל היא כי אין צידוק להטלת איסור גורף על הפגנות מול בתים פרטיים, אך מוצדק לאמץ גישה של איזון זכויות אד-הוק.

⁸⁹ שם, בעמ' 23.

⁹⁰ לדוגמה, בבג"ץ 729/07 **ארגון הלב היהודי נ' צור** (פורסם בנבו, 7.2.2007). נקבע כי אין לאסור כליל על קיום משמרת מחאה ליד בית מגורים של קצין בכיר בצה"ל (וזאת אף שהעתירה נגד החלטת המשטרה שלא להתיר את קיום ההפגנה נדחתה בשל הנסיבות הקונקרטיות של המקרה). פסיקה ברוח דומה ניתן לראות גם בבג"ץ 3845/05 **בן גביר נ' משטרת ישראל תחנת מסובים** (פורסם בנבו, 24.8.2005).

⁹¹ ברק מדינה ודרור ווגשל "בין מחאה למטרד מאיים: הפגנה ליד ביתם של אנשי ציבור" **חוקים** ב 197 (2010) (להלן: מדינה ווגשל "בין מחאה למטרד מאיים").

⁹² שם, בעמ' 236.

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

לטעמנו, גם בשים לב לאיזון הנקודתי בין הזכויות המנוגדות ראוי היה לאסור כליל את קיום ההפגנה של אנשי להב"ה בטווח שמיעה או בטווח ראייה מאירוע החתונה. הטעם לכך הוא שגם הגישה המצומצמת, שמכוחה בתי המשפט נוטים לאשר קיום הפגנות בכפוף למגבלות של זמן, מקום ואופן, יושמה בעיקר בפסיקה שנוגעת לבתים הפרטיים של אנשי ציבור. ככל שמדובר באנשים פרטיים, משקלה של הזכות לפרטיות גדול לאין שיעור. גם האינטרס הציבורי בקיום הפגנות שעניינן הטחת "דברי תוכחה" באנשי ציבור – כגישת מדינה ווגשל – הוא בלתי-רלוונטי כאשר מדובר באנשים פרטיים. משום כך דעתנו היא שבנסיבות פרשת החתונה של מחמוד ומורל, המהווים אנשים פרטיים שאינם מכהנים בתפקיד ציבורי, זכות ההפגנה והתהלוכה ניגפת מפני הזכות לפרטיות של בני הזוג.⁹³ אמנם ההפגנה לא נערכה מול ביתם הפרטי של בני הזוג (אלא במעמד חתונתם), אך אין בעובדה זו כדי לשנות מן המסקנה האמורה. אדרבה: המסקנה כי ראוי היה למנוע את קיום ההפגנה בסמוך לאולם האירועים מתחזקת על רקע נסיבותיו של אירוע החתונה, הנושא אופי פרטי מובהק. במסגרת אירוע זה מכונסים בני הזוג עם בני משפחתם ועם קרוביהם כדי לחגוג מאורע משמח.

בהקשר זה ראוי להבחין בין אירוע החתונה עצמו ("המסיבה") לבין אקט הנישואים. בעוד אירוע החתונה אכן נושא אופי פרטי, הרי שאקט הנישואים הוא ביטוי לאסדרה מדינתית וציבורית של הסטטוס האישי. אקט הנישואים משמש מוקד לרגולציה מדינתית הדוקה, והוא משקף את הכרת המדינה, והחברה בכללותה, בקשר של בני הזוג. לכן נישואים הם אינם אקט פרטי, אלא עניין ציבורי. זאת ועוד, תיאור הנישואים כעניין פרטי עלול להתפרש כחלק מהשיח הרואה במשפחה אתר פרטי שעל המדינה להימנע

⁹³ ראו דיון ברוח זו בספרו של מיכאל בירנהק **מרחב פרטי: הזכות לפרטיות בין משפט לטכנולוגיה** 159–161 (2010). בירנהק מדגיש שכאשר מדובר באיש ציבור, הפגיעה בפרטיות נדמית זניחה על פניה: ההפגנה נערכת מחוץ לביתו של איש הציבור, היא אינה כרוכה בצילום מושא ההפגנה, והמפגינים אינם חודרים לתוך הבית ואף לא לתוך "המעטפת שמקיפה את האדם"; ובלשונו של בירנהק, "האדם בתוך ביתו נשאר מוגן" (שם, בעמ' 160). לעומת זאת, כאשר מדובר באדם פרטי "עצם ההפגנה נגדו מאיים בהרבה, והוא שקול למצור". מן הטעם הזה הפגיעה בפרטיותו של אדם פרטי חריפה יותר. שם, בעמ' 161.

מלהתערב בו. הדיכוטומיה בין הפרטי לציבורי מעוררת קושי מכיוון שהיא מזהה אתרים מסוימים כ"פרטיים" ובכך מצדיקה אי-התערבות של המדינה בהם, באופן שמשמר ומשעתק פרקטיקות של אפליה כלפי נשים (שמלכתחילה מזוהות בעיקר עם הספרה הפרטית).⁹⁴

אך כאמור, בניגוד לאקט הנישואים, אירוע החתונה כשלעצמו נושא צביון פרטי. בשל אופיו של אירוע החתונה (להבדיל מאקט הנישואים) ולנוכח היותם של בני הזוג אנשים פרטיים,⁹⁵ ראוי לקבוע שמשקלה של הזכות לפרטיות גדול במיוחד. על כן, גם מכוח הגישה המצמצמת ובהתבסס על איזון נקודתי בין הזכויות המתחרות, המסקנה המתבקשת היא שראוי היה לאסור כליל על קיום ההפגנה בטווח ראייה או בטווח שמיעה מן האולם ובדרך אליו.⁹⁶

מסקנה זו מתבקשת גם מתוך עיון בצד השני של המשוואה, הנוגע לזכותם של אנשי להב"ה להפגין ולמחות. טענתנו המרכזית בהקשר זה היא כי בית המשפט התעלם

⁹⁴ L. S. BOYD, CHALLENGING THE PUBLIC/PRIVATE DIVIDE: FEMINISM, LAW, AND PUBLIC POLICY (1997); Nikolas Rose, *Beyond the Public/Private Division: Law, Power and the Family*, 14 J. L. & SOC'Y 61 (1987); CATHARINE A. MACKINNON, TOWARD A FEMINIST THEORY OF THE STATE 184-194 (1989); Ruth E. Gavison, *Feminism and the Private-Public Distinction*, 45 STAN. L. REV. 1, 3 (1992); Catharine A. MacKinnon, *Reflections on Sex Equality Under Law*, 100 YALE L.J. 1281, 1311 (1991); Carole Pateman, *Feminist Critiques of the Public/Private Dichotomy*, in THE DISORDER OF WOMEN: DEMOCRACY, FEMINISM AND POLITICAL THEORY 118 (1989).

⁹⁵ לעומת זאת, דומה שהחלטת בית המשפט מבכרת תפיסה ציבורית-קולקטיביסטית של אירוע החתונה. כלומר, בהחלטתו (או בהיעדרה) מבטא בית המשפט את התפיסה שלפיה חריגה מגבולות הדת והלאום מהווה אירוע לאומי, קולקטיבי, בעל השלכות רבות גורל לציבור בכללותו. תפיסה זו באה לידי ביטוי בדיון הציבורי הנרחב על החתונה, והיא עשויה להסביר מדוע ניתן משקל נמוך לזכות לפרטיות על רקע האופי ה"ציבורי" של החתונה: בני הזוג נחזו כמעין אנשי ציבור, קרי, כמי שמעשיהם רלוונטיים לציבור כולו אפילו כאשר הם מבקשים לבצע אקט פרטי לכאורה. ייתכן שתפיסה זו הובילה לתוצאה השגויה שבגינה אישר בית המשפט את קיום ההפגנה על אף הפגיעה הקשה בפרטיותם של בני הזוג. אנו מודים ליהודה גור על שהסב את תשומת-ליבנו לנקודה זו.

⁹⁶ אנו מודים לדן יקיר על סיועו בפיתוח טענה זו.

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

לחלוטין מן הגוון הגזעני המובהק של ההפגנה האמורה. הוא לא ייחס לעובדה זו כל חשיבות, על אף שהיא רלוונטית לאיזון בין הזכויות המנוגדות. בית המשפט כלל לא שקל את הטענה שלפיה כאשר מדובר בהפגנה שכל תכליתה קידום רעיון גזעני מיסודו, היא עשויה שלא להיכלל בגדר חופש הביטוי וזכות ההפגנה.⁹⁷ בית המשפט אף לא שקל את הטענה הצנועה יותר, שלפיה הזכות לבטא מחאה גזענית נכללת בגדר חופש הביטוי אך משקלה של זכות זו נמוך – בשל אופיו הגזעני של הביטוי.⁹⁸

⁹⁷ אהרן ברק דן בעבר בשאלה "האם ביטוי גזעני הוא ביטוי שחופש הביטוי משתרע עליו, או שמא יש לומר, כי התוכן הגזעני של הביטוי מוציא אותו מתחומו של חופש הביטוי". אהרן ברק **מבחר כתבים** כרך א 517 (חיים כהן ויצחק זמיר עורכים, 2000). ברק גורס כי "אם חופש הביטוי מוסבר ברצון לחשוף את האמת, הרי הגזענות בשקר יסודה, ואין בה כדי לתרום לביורר האמת. ואם כך, גם אין עלינו לתמוך בהגשמתו העצמית של נביא השקר. גם הטיעון הדמוקרטי עשוי לתמוך בגישה המוציאה את הדיבור הגזעני מהיקפו של חופש הביטוי, שכן הדיבור הגזעני פוגע במשטר הדמוקרטי" (שם, בעמ' 519). אולם חרף טיעונים אלה, ברק נוטה לקבוע שחופש הביטוי חל גם על ביטוי גזעני – שכן האמת תצא לאור רק כשיועמדו מולה ביטויים שקריים, כביטויים גזעניים, וכן משום ש"לשם הגשמת עצמנו עלינו להקשיב וללמוד להיות מודעים גם לדעות גזעניות. רק בדרך זו נדע להילחם בהן" (שם). לפי ברק, גם הטיעון הדמוקרטי מצדיק הכרה בביטוי גזעני, שכן "בדרך של החלפת דעות והשקפות יוכל הציבור לגבש את עמדתו שלו באשר לדעה גזענית, ולהביא להיסולה או להחלשתה". שם בעמ' 519. עוד ראו בג"ץ 399/85 **כהנא נ' הוועד המנהל של רשות השידור**, פ"ד (מאן) 255 (1987); וכן ראו את הדיון בסוגיה זו בע"פ 28311/95 **אלבה נ' מדינת ישראל**, פ"ד (5) 221, 266–267 (1996). השופט מצא העיר בעניין זה כי "שאלה בפני עצמה היא, אם, מעיקרא, חופש הביטוי כולל גם ביטוי גזעני", ואף הוסיף כי לשיטתו "[הביטוי הגזעני] מצוי מחוץ לגרירה של תפיסת העולם הדמוקרטית, ושערי חופש הביטוי נעולים בפניו" (שם). על עמדה זו חלק הנשיא ברק, שסבר כי "חופש הביטוי משתרע על כל ביטוי שיש בו מסר של מובן, יהא תוכנו אשר יהא. גם הדיבור הגזעני הוא ביטוי" (שם, בעמ' 297).

⁹⁸ טענות אלו משמעותן צמצום היקף תחולתה ועוצמתה של הזכות להפגין באיזון מול הזכות לפרטיות. הן אינן עולות בקנה אחד עם המצב המשפטי השורר בארצות הברית. בתי המשפט בארצות הברית מייחסים לזכות להפגין (שמהווה נגזרת של חופש הביטוי) עליונות גורפת, כמעט לקסיקלית, על פני זכויות מתחרות. דוגמה לכך היא פסק הדין של בית המשפט העליון של ארצות הברית בעניין *Snyder v. Phelps*, 562 U.S. 9 (2011). במקרה זה נדונה השאלה אם חברי כנסיית ה-Westboro Baptist Church, שעמדו על המדרכה בסמוך למקום שבו התקיימה הלווייתו של חייל אמריקני והשמיעו נאצות וגידופים, יכולים לחוב באחריות נזיקית בגין עולות גרימה מכוונת של מצוקה נפשית (intentional infliction of emotional distress). נקבע שמכיוון שמדובר בביטוי בעל אופי ציבורי, שהושמע על גבי במה ציבורית (המדרכה), מחאתם של חברי הכנסייה מוגנת מכוח התיקון הראשון לחוקה ומכוח זכותם לחופש הביטוי. לכן הם אינם יכולים לחוב באחריות נזיקית בגין מימוש זכותם החוקתית להפגין ולמחות. פסק דין נוסף בעל רלוונטיות לענייננו הוא פסק הדין בעניין *McCullen v. Coakley*, 573 U.S. (2014), שבו פסל בית המשפט את ההגבלה שנקבעה בחוק של מדינת מסצ'וסטס ולפיה מפגינים רשאים להפגין רק במרחק של כ-11 מטרים ומעלה מקליניקות שמבצעות הפלות. החוק האמור ביקש להגדיר מעין

כאמור, הכרעה בדבר קיומה של הפגנה כרוכה בשקילת הזכויות המנוגדות שעל הפרק: הזכות לפרטיות של מורל ומחמוד, ואל מולה הזכות להפגין של תומכי להב"ה. אלא שבית המשפט כלל לא קיים דיון מהותי ועקרוני בדבר אופייה של ההפגנה והמסרים שיושמעו בה. כזכור, ההליך המשפטי בענייננו לא הגיע לידי מיצוי. בית המשפט יזם וקיבל את הפשרה בין הצדדים לעניין קיומה של ההפגנה במרחק של 200 מטרים מאולם החתונה. הוא לא בחן אם הפשרה שהוצגה לפניו מגלמת איזון ראוי בין הזכויות והאינטרסים המנוגדים. לכן ההחלטה השיפוטית במקרה זה צנומה והיא אינה כוללת הנמקה מהותית.

במובן זה, ההחלטה המתוארת עולה בקנה אחד עם נטייתם של בתי המשפט להימנע מהכרעות עקרוניות כאשר מדובר בהפגנות של גורמי ימין קיצוני המבקשים למחות נגד קבוצות מיעוט מוחלשות, ובפרט נגד פלסטינים אזרחי ישראל.

המטרה המוצהרת של ההפגנה הייתה למחות נגד תופעת ההתבוללות. בכך קיוו המוחים להעביר מסר נגד יחסים בין-דתיים. זאת ועוד, כפי שהסברנו לעיל, במסרים של המפגינים ניכר הטשטוש בין הפרטי לבין הקולקטיבי: למעשה, תומכי להב"ה מזהים את אקט הנישואין של מורל ומחמוד כביטוי להסתפחותה של מורל ללאום הערבי וכעדות לעזיבתה את העם (הלאום) היהודי. במובן זה אפשר לומר שההפגנה משקפת לא רק מחאה נגד יחסים בין-דתיים, אלא גם, ובעיקר, מחאה נגד יחסים בין-אתניים. לפיכך, קשה לכפור בטענה שהפגנת אנשי להב"ה אוצרת בחובה מסרים גזעניים מובהקים,

רדיוס בטיחות סטרילי (buffer zone) של 11 מטר סביב הקליניקות, כדי למנוע התפרעויות ועימותים במהלך ההפגנות. ואולם בית המשפט העליון של ארצות הברית קבע שחקיקה זו מגבילה באופן רחב מדי את חופש הביטוי ולכן עומדת בסתירה לתיקון הראשון לחוקה. מכאן נפסק שהיא אינה חוקתית ודינה להתבטל. פסיקות אלו משקפות את מעמדה הרם של הזכות להפגין במשפט האמריקני.

עם זאת, יש לזכור שפסיקות מעין אלו אינן משקפות בהכרח את המצב בפסיקה הישראלית, שנוטה כאמור לערוך איזון בין הזכות להפגין ובין הזכות לפרטיות – איזון שבו לעתים ידה של הזכות לפרטיות על העליונה. הזכות להפגין אינה זוכה אפוא לעדיפות גורפת במשפט הישראלי. לכן, בית המשפט שגה בכך שנמנע לגמרי מדיון באופייה הגזעני של ההפגנה מול חתונת מורל ומחמוד. הוא כלל לא נדרש לאיזון המתחייב בין הזכות לפרטיות לבין הזכות להפגין (שראוי לייחס לה, בנסיבות העניין, משקל נמוך בשל אופיו הגזעני של הביטוי).

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

שאינם מצויים ב"שוליים" – המסר בגנות "תופעת ההתבוללות" היה המסר המרכזי של ההפגנה מטעם ארגון להב"ה.

על רקע זה בולט חסרונו של דיון בבית המשפט בדבר אופייה האמור של ההפגנה. דיון שכזה היה עשוי להצביע על כך שבאיזון בין הזכויות המנוגדות, ראוי לייחס לביטוי גזעני משקל נמוך או אפסי. דיון מסוג זה בולט בהיעדרו בעיקר על רקע העובדה שבתי המשפט לא היססו בעבר לקיים דיונים ברוח זו כאשר היה מדובר בתהלוכות ובהפגנות של קבוצות מוחלשות אחרות – למשל, קהילת הלהט"ב.⁹⁹

מחקרו של טריגר עוסק בסוגיה זו.¹⁰⁰ טריגר בחן שני מקרי-קצה מנוגדים: מקרה ראשון הוא הדיון המשפטי בעתירות שהוגשו מטעם גורמים חרדיים וגורמי ימין קיצוני נגד קיום מצעד הגאווה בירושלים; מקרה שני הוא הדיון בעתירה שהגישו אנשי ימין קיצוני נגד החלטת המשטרה שלא לאפשר להם לקיים תהלוכה בעיר אום אל פחם. שתי העתירות הוגשו על ידי קבוצות ימין, אך בעוד במקרה הראשון – כאשר העתירות ביקשו למנוע את מצעד הגאווה – בית המשפט הפגין נכונות לקיים דיון ארוך ועשיר בטיעונים בעד המצעד הגאווה ונגדו (ולבסוף הוכרע שיש להתיר את קיום המצעד), הרי שבמקרה השני, שעניינו הפגנת הימין הקיצוני באום אל פחם, בית המשפט כמו נאלם והסתפק בהנמקה טכנית ולקונית, שמגלה טפח ומכסה טפחיים. במקרה הראשון בית המשפט התעמק באופיו של המצעד ובמסרים שגלומים בו, כמו גם בפגיעה שמשקפת ממנו לרגשות הציבור היהודי-דתי בירושלים, ואילו במקרה השני בית המשפט פסח לחלוטין על הדיון בדבר אופייה של הפגנת הימין באום אל פחם. בית המשפט לא עורר את השאלה העקרונית אם הפגנת הימין באום אל פחם היא "מפגן של חופש ביטוי או של

⁹⁹ מנקודת מבט אחרת, המשקיפה על הסוגיה מן הזווית של דיני המשפחה ודיני הנישואים בישראל, החלטתו של בית המשפט כמעט שלא להגביל את ההפגנה עולה בקנה אחד עם ההגבלה הנדונה בטקסט על נישואים בין-דתיים בדין הישראלי.

¹⁰⁰ צבי טריגר "בין ירושלים לאום אל פחם: על מה שיש ועל מה שאין בפסיקת בג"ץ בעניין מצעדי הגאווה בירושלים וצעדת הימין הקיצוני באום אל פחם" המשפט יד 339 (2011).

משהו אחר".¹⁰¹ בג"ץ קיבל את זכותם של אנשי הימין לצעוד שם כמוכנת מאליה, כמעט "טבעית", וזאת בניגוד לזכותם של בני קהילת הלהט"ב לצעוד בירושלים – זכות שזכתה להכרה מסויגת רק לאחר דיון ארוך ומפורט בשיקולים השונים. בג"ץ ייחס משקל רב לרגשותיהם של היהודים בירושלים, אך כלל לא ייחס משקל לרגשותיהם של פלסטינים אזרחי ישראל או של בני קהילת הלהט"ב בירושלים.

מכל מקום, נדגיש כי איננו סבורים שהשיח סביב "פגיעה ברגשות" (שאליו פונה בית המשפט פעמים רבות בהקשר זה) משקף דרך ראויה לבחינת הפגיעה בזכויות.¹⁰² בעינינו, פגיעה ברגשות אינה יכולה להצדיק פגיעה בזכויות. לעומת זאת, אופיו הגזעני של הביטוי דווקא עשוי להצדיק הגבלה על זכויות, לא בשל הפגיעה ברגשות אלא בשל היותו חלק ממסר של הכפפה ואי-שוויון.¹⁰³ ההשוואה בין מצעד הגאווה בירושלים לתהלוכה באום אל פחם ממחישה בעייתיות זו, שכן מצעד הגאווה מהווה למעשה הפגנה למען שוויון, ואילו תהלוכת הימין באום אל פחם, כמו ההפגנה שנערכה מול חתונת מורל ומחמוד, מהווה הפגנה נגד השוויון, הפגנה שביסודה מסר גזעני ואנטי-שוויוני.

גם במקרה נשוא רשימה זו נמנע בית המשפט כליל מדיון עקרוני בטיבה ובאופייה של הפגנת הימין. פעם נוספת, כמו בעניין **אום אל פחם**, הגורמים שכלפיהם מכוונת ההפגנה זהו כשייכים לקהילה הערבית (וגרוע מכך: מורל עצמה זוהתה כיהודייה

¹⁰¹ שם, בעמ' 342.

¹⁰² לפסיקה שבה הוכרה פגיעה ברגשות כעילה מספקת להגבלה של ביטוי, ראו למשל בג"ץ 5016/96 **חורב נ' שר התחבורה**, פ"ד נא(4) 1, 50 (1997); בג"ץ 316/03 **בכרי נ' המועצה לביקורת סרטים**, פ"ד נח(1) 249 (2003); בג"ץ 8988/06 **משי זהב נ' מפקד מחוז ירושלים** (פורסם בנבו, 27.12.2006). לדיון בספרות ראו דני סטטמן "פגיעה ברגשות דתיים" **רב-תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית: ספר הזיכרון לאריאל רוזן-צבי ז"ל** 133 (מנחם מאוטנר, אבי שגיא ורונון שמיר עורכים, 1998); מיטל פינטו "פגיעה ברגשות או פגיעה בזהות תרבותית?" **המשפט** טו 647 (2011); CASS R. SUNSTEIN, **DEMOCRACY AND THE PROBLEM OF FREE SPEECH** 155–158, 184–186 (1993).

¹⁰³ לדיון בדבר ייחוד הביטוי הגזעני, ראו: MARI J. MATSUDA ET AL., **WORDS THAT WOUND: CRITICAL RACE THEORY, ASSAULTIVE SPEECH, AND THE FIRST AMENDMENT** (1993).

חתונת הרמים : על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

שחצתה את הקווים אל הקהילה הערבית). בית המשפט יזם ואישר פשרה בין הצדדים מבלי לבחון אם מדובר בפשרה ראויה ואם יש מקום להתיר הפגנה רחבת היקף בסמוך לאירוע פרטי של בני זוג מתחתנים.¹⁰⁴

הנמקתו של בית המשפט נחזית כהנמקה טכנית ולקונית, שמצמצמת להערות אחדות על סדרי הדין הרלוונטיים ונמנעת לגמרי מדיון מהותי באופיים של המסרים שהושמעו מפי אנשי להב"ה. היא נעדרת דיון באופי הגזעני של ההפגנה ושל הארגון שעומד מאחוריה על פי אמות המידה המשפטיות שנוגעות לאישור הפגנות ותהלוכות.

ראוי לעמוד אפוא על הפער ביחסו של בית המשפט לקבוצות שונות. עוד ראוי להצביע על האופן שבו זכות ההפגנה והמחאה – שנתפסת כחלק מחופש הביטוי – מטשטשת את הכרעותיו הערכיות של בית המשפט. הכרעות ערכיות מסוג זה אינן גלומות בהנמקות מפוארות ועשירות. הן משתקפות, כלשונו של טריגר, דווקא ב"מה שאין". במילים אחרות, ההחלטה בעניין חתונת מורל ומחמוד מתייחדת דווקא במה שאין בה: היא נעדרת דיון מהותי בדבר אופי ההפגנה. היא חושפת כי בית המשפט מניח כמובנת מאליה את זכותם של גורמי הימין למחות ולהפגין, אפילו כאשר מדובר בהפגנה גזענית שמכוונת נגד אנשים פרטיים ובמסגרת אירוע פרטי.

4. הרהורים על סמכות המשטרה לאשר הפגנות

פרק זה יוקדש לדיון קצר בסמכויות המשטרה בעניין אישור ורישוי הפגנות. כזכור, המשטרה מוסמכת לאשר הפגנות הטעונות רישיון וכן לקבוע הסדרי אבטחה למניעת התפרעות במהלך ההפגנות. במסגרת הדיון בבית המשפט העירה נציגת המשטרה כי

¹⁰⁴ יש שיטענו כי גישתנו לוקה בפטרנליזם: אם בני הזוג עצמם הסכימו להסדר המוצע, מה לנו כי נלין על כך שהוא פוגע בפרטיותם? אך כעולה מפרוטוקול הדיון, בית המשפט דחק בבני הזוג להיעתר להצעת הפשרה, ובנסיבות העניין – כיוון שהדיון התקיים ביום החתונה – קשה לומר שהחלטתם להסכים להצעת הפשרה מבטאת את רצונם החופשי. אכן, כפי שהערנו לעיל, התבטאותו של בא כוחם של בני הזוג במהלך הדיון מעידה בבירור על חוסר הנוחות שהם חשו בסיטואציה המתוארת. אם כן, במקרה זה ביטא הסכם הפשרה חריגה מבקשתם של הצדדים, ולדעתנו בית המשפט שגה בכך שנמנע לגמרי מדיון עקרוני לגופו של עניין – דיון שבו היה ניתן משקל ראוי לדרישתם של בני הזוג.

אישור לקיום ההפגנה של ארגון להב"ה לא התבקש וממילא לא ניתן, וכי לא ברור אם מדובר בהפגנה הטעונה רישיון. למשטרת ישראל מסור כוח רב – ובצדו החובה להפעיל שיקול דעת – בכל הנוגע לאישור הפגנות. זאת ועוד, כפי שצוין לעיל, פקודת המטה הארצי אף מאפשרת למפקדי המחוזות לבחון בחינה מהותית את "נושא ההפגנה", כלומר את תוכנו של הביטוי שעומד בבסיס ההפגנה, כדי להכריע אם מדובר בביטוי גזעני. עוד הם רשאים לבחון את "מטרת ההפגנה", ובטרם אישור ההפגנה עליהם לוודא שאין בה סיכון לשלום הציבור ולסדר הציבורי. כל אלה מצטרפים לסמכותה "הטבעית" של המשטרה, היא הסמכות לאבטח הפגנות על מנת למנוע התפרעויות במהלכן.

כיצד משתמשת המשטרה בסמכויותיה המופלגות? האם היא עושה בהן שימוש ראוי? מדוע סמכויות אלו, לרבות סמכויות להכריע בנוגע לתוכנו של הביטוי, נתונות דווקא למשטרה, הגם שזו אינה מתאפיינת במומחיות מיוחדת בנושאים שאינם "מבצעיים"?¹⁰⁵ לא נוכל להשיב באורח ממצה לשאלות אלה במסגרת רשימה קצרה זו. אך בכל זאת נבקש להיעזר במקרה הנוכחי כדי להצביע על האופן שבו המשטרה מיישמת את סמכויותיה כאשר מדובר במפגינים ערבים, להבדיל ממפגינים יהודים (כבמקרה הנוכחי, שבו מפגיני להב"ה משתייכים לקבוצת הרוב היהודית).

אם כן, בעוד שבפרשת מורל ומחמוד המשטרה לא הביעה התנגדות נחרצת לקיום ההפגנה, ולמעשה נמנעה כליל מלבחון אם מדובר בהפגנה הטעונה רישיון, במקרים אחרים המשטרה נוהגת לאמץ גישה קפדנית ודווקנית בכל הנוגע לאישור הפגנות, ובמיוחד בכל הנוגע לפיזורן. מדובר בעיקר במקרים שבהם ההפגנה שלגביה מתבקש רישיון היא הפגנה של פלסטינים אזרחי ישראל. במהלך המתקפות על עזה – במסגרת מבצע "עופרת יצוקה" ומבצע "צוק איתן" – אורגנו ביישובים הערביים הפגנות נגד הפעולה הצבאית. דוחות של האגודה לזכויות האזרח מעלים כי המשטרה לא היססה

¹⁰⁵ לעניין השאלה האחרונה, ראו מדינה ווגשל "בין מחאה למטרד מאיים", לעיל ה"ש 91.

חתונת הרמים : על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

לפזר הפגנות אלו תוך שימוש בכוח רב.¹⁰⁶ דיווחים נוספים מעלים כי במהלך ההפגנות המשטרה ביצעה מעצרים המוניים.¹⁰⁷ כמו כן, עדויות שהצטברו באגודה לזכויות האזרח מלמדות "שכוחות אכיפת החוק בישראל נקטו יד קשה ואלימות בלתי-סבירה נגד מפגינים ועצורים ערבים, וכי תגובתם לאירועים ברחוב הערבי חורגת מאמות המידה שמנחות אותם כאשר מדובר במפגינים יהודים".¹⁰⁸

גישה לוחמנית כלפי מפגינים ערבים משתקפת גם בהצהרותיהם של אישי ציבור בישראל, שנוטים לאמץ גישה לעומתית ביחס לאוכלוסייה הערבית. שר החוץ אביגדור ליברמן הצהיר כי הוא "קורא לכולם לא לקנות יותר בחנויות ובעסקים של אלו במגזר הערבי שמשותפים היום בשביתה הכללית שהכריזה ועדת המעקב של ערביי ישראל".¹⁰⁹ הצהרות נוספות, דוגמת "נפעל ביד ברזל נגד תומכי חמאס בתוכנו",¹¹⁰ משקפות אף הן את הרוח הציבורית נגד ההפגנות. נוסף על כך, לפי עדויות שנאספו על ידי האגודה לזכויות האזרח, משטרת ישראל ושירות הביטחון הכללי נהגו בתקופת המלחמה "בשיטה של מעצרי מנע של ערבים אזרחי ישראל. פעילים ואנשי ציבור ערבים נעצרו מחשש שייטלו חלק בפעילות הפגנתית, מבלי שהיה חשד ממשי כי עברו על

¹⁰⁶ האגודה לזכויות האזרח **זכויות האדם בישראל – תמונת מצב 2009** 22 (להלן: **תמונת מצב 2009**). כמו כן ראו חסן שעלאן "מהומות ואבנים על שוטרים באום אל פחם" **ynet** 28.6.2014 [ynet.co.il/articles/0,7340,L-4535326,00.html](http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4535326,00.html) (שם מצוין כי השוטרים ירו רימוני הלם לעבר המפגינים); סופיה רון מוריה וזאב קם "נתניהו: מנהיגי ערביי ישראל גרועים מאבו מאזן" **nrg** 30.6.2014 [nrg.co.il/online/1/ART2/590/622.html](http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/590/622.html). לדיון מן העת האחרונה בנוגע לפגיעה בחופש הביטוי במהלך מבצע "צוק איתן", ראו טל דהן **זכויות האדם בישראל – תמונת מצב 2014** 10-7 (2014), נגיש בכתובת: <http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2014/12/tmunat2014.pdf>.

¹⁰⁷ יניב קובוביץ וניר חסון "1,500 מפגינים נעצרו בתוך חודש. איך זה שכמעט כולם ערבים?" **הארץ** 15.8.2014 www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.2406907.

¹⁰⁸ **תמונת מצב 2009**, לעיל ה"ש 106, בעמ' 22.

¹⁰⁹ שי דורון ואלי לוי "ליברמן: 'לא לקנות אצל ערבים שהשתתפו בשביתה ההזדהות עם עזה'" **nana** 10 21.7.2014 [nana10.co.il/Article/?ArticleID=1070422](http://www.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1070422).

¹¹⁰ שחר אילן "ברק: נרחיב את עופרת יצוקה ככל שידרש; נתניהו: נפעל ביד ברזל נגד תומכי חמאס בתוכנו" **וואלה!** 29.12.2008 [news.walla.co.il/?w=/1407132](http://www.news.walla.co.il/?w=/1407132).

החוק, ופעילים רבים אחרים עברו 'שיחות שכנוע' על-ידי כוחות הביטחון בניסיון להניא אותם מלהשתתף בפעולות מחאה".¹¹¹

לכל אלה מצטרפות החלטותיה של המשטרה, בשני אירועים נפרדים, לאסור את קיום הפגנות השמאל במהלך מבצע "צוק איתן", בנימוק שקיים חשש לירי רקטות ולפיכך אסורה התכנסות של יותר מאלף אנשים בשטח פתוח.¹¹² במקרה אחר הודיעה המשטרה שעות ספורות לפני מועד קיום ההפגנה על ביטולה, אך בסמוך למועד קיום ההפגנה הוכרזה הפסקת אש ולכן המשטרה הודיעה ברגע האחרון כי ההפגנה מאושרת.¹¹³ שלל התופעות המתוארות, שנוגעות כולן לשיקול דעתה של המשטרה בנוגע לאישור ההפגנות ובנוגע למאמצי השיטור במהלכן, מצביעות על כשלים באופן שבו המשטרה מיישמת את סמכויותיה. עוד הן מצביעות על הטיה נגד מפגינים המזוהים כאנשי שמאל או כפלסטינים אזרחי ישראל. על הטיה זו עמדה בעבר ועדת אור, אשר הדגישה כי "חשוב לפעול על מנת לעקר תופעות של דעות קדומות שליליות שנתגלו, גם אצל קציני משטרה ותיקים ומוערכים, כלפי המגזר הערבי. המשטרה חייבת להטמיע בקרב שוטריה את התובנה, כי הציבור הערבי בכללו אינו אויב שלהם, וכי אין לנהוג בו כאויב".¹¹⁴

לעומת זאת, קשה שלא להבחין ביחס המתירני והאדיש שהפגינה המשטרה כלפי מפגיני הלב"ה בפרשת החתונה של מורל ומחמוד, קרי, כאשר מדובר בהפגנת ימין עם מסר גזעני כלפי ערבים. נציגת המשטרה הסתפקה באמירה כי לא נעשתה פנייה למשטרה בקשר לאישור ההפגנה. שיקול הדעת של המשטרה בנוגע לאישור ההפגנה כלל לא

¹¹¹ **תמונת מצב 2009**, לעיל ה"ש 106, בעמ' 22.

¹¹² ניב קובוביץ, יהונתן ליס ואילן ליאור "המשטרה ביטלה את הפגנת השמאל בתל אביב מחשש לירי רקטות" **הארץ** 9.8.2014 www.haaretz.co.il/news/politics/1.2401342; צפרייר רינת "אלפים הפגינו במחאת השמאל בתל-אביב, מאות פעילי ימין מחו נגדם, שישה נעצרו" **הארץ** 26.7.2014 www.haaretz.co.il/news/politics/1.2388293.

¹¹³ שם.

¹¹⁴ ועדת החקירה הממלכתית לבירור התנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000 **שער ששי – סיכום ומסקנות** פס' 15 (2003).

חתונת הרמים: על משפחה, פרטיות והזכות להפגין

הופעל. בכך יש גם כדי לעורר ספק בדבר רציותו של ההסדר הנוכחי, שמכוחו המשטרה רשאית להורות על ביטול הפגנות לא רק מטעמים של שלום הציבור, אלא גם מטעמים הנוגעים לתוכן, לנושא ולמטרה של ההפגנות: ככלל, אין להתיר למשטרה להורות על ביטול הפגנות בגין סיבות אלו. כאמור, אין זה ברור אם המשטרה נהנית ממומחיות מספקת בנושאים אלה, ועל רקע האופן (האלים) שבו סמכויות המשטרה הופעלו כלפי פלסטינים אזרחי ישראל – להבדיל ממפגיני ימין יהודיים – דומה כי ראוי לבחון מחדש את ההסדרים לגבי אישור ורישוי הפגנות.

הצעה ברוח זו הועלתה על ידי ברק מדינה ודרור וגשל לפני שנים אחדות,¹¹⁵ ונראה, בצל המקרה הנוכחי, שבשלה העת לשוב ולדון בה. מדינה וגשל טענו כי הדרישה לקבלת רישיון כתנאי לקיום הפגנה היא, כשלעצמה, בלתי-חוקתית, וכי החלטת המשטרה בעניין אישור הפגנות ממילא צריכה להתבסס רק על שיקולים "מבצעיים" הקשורים במישרין לתחומי אחריותה. לגישתם, אין להסמיך את מפקד המחוז לשקול שיקולים בדבר עוצמת הפגיעה בזכויות, שכן שיקולים אלה אינם מתאימים לפי טיבם להיות מוכרעים על ידי קצין משטרה. אנו שותפים לעמדה זו, הגורסת כי בחברה דמוקרטית אין זה מתפקידה של המשטרה לאסור קיום הפגנות מטעמים שנוגעים לתוכן, לנושא ולמטרה של ההפגנות.

5. סיכום

פרשת החתונה של מורל ומחמוד מעוררת שורה של סוגיות עקרוניות. בפרק 2 עמדנו על התפיסה הקניינית שמגולמת בגישתם של אנשי להב"ה, כמו גם על ההיבט הקולקטיבי שמבצבץ מבעד לשורות. עוד הסברנו כיצד החשש המסורתי מפני "הגבר הזר" משתקף בהתבטאויות של אנשי להב"ה ושל המתנגדים לחתונה. חשש זה מבטא, בתורו, את

¹¹⁵ מדינה וגשל "בין מחאה למטרד מאיים", לעיל ה"ש 91.

המאבק הדמוגרפי על שימור הרוב היהודי במדינת ישראל, ובאופן עקיף את הלחץ המגדרי שמופעל באופן ספציפי על נשים יהודיות ושאינן יהודיות. כמו כן עסקנו בפרדוקס שמתגלה בגישתם של אנשי להב"ה, אשר מתעלמים מן העובדה שהאיסור החוקי על נישואים בין-דתיים עשוי דווקא לעודד התאסלמות של נשים יהודיות. למרות זאת הבהרנו כי פרדוקס זה חוטא במובנים מסוימים לתיאור המציאות, כיוון שפעילות ארגון להב"ה נוגעת לא רק בסוגיה הדתית אלא גם בסוגיה הגזעית. במובן זה המחאה נגד חתונתם של מורל ומחמוד היא מחאה נגד נישואים של מי שנתפסים כבני לאומים שונים, מעבר לשאלה הדתית-הלכתית.

יתרה מזאת, כפי שהראינו בפרק 3, פרשת מורל ומחמוד מעוררת שאלות רבות מן המישור החוקתי, ובהן שאלות הנוגעות להכרעה באיזון בין הזכות להפגין ובין הזכות לפרטיות בנסיבות של הפגנה מול אירוע פרטי. אלא שבמקום דיון חוקתי בשאלות אלו, נמנע בית המשפט מדיון עקרוני בסוגיה ויזם פשרה שהרחיקה את המפגינים אך במעט מאירוע החתונה. אפשר, אם כן, להשקיף על המקרה הנוכחי גם כמייצג את הפער המוכר בין ה"חוק שבספרים" לבין "חוק במציאות".¹¹⁶ בפרשת החתונה נקרתה בדרכו של בית המשפט ההזדמנות לשגר מסר ברור נגד ההפגנה הגזענית. הזדמנות זו הוחמזה.

חלקו האחרון של המאמר הוקדש לדיון בבעייתיות הגלומה בהתנהלותה של המשטרה, בפרט בכל הנוגע לסמכותה לאסור קיום הפגנות. עמדתנו העקרונית היא שההסדר הנוכחי, שמכוחו המשטרה רשאית לאסור קיום הפגנות בשל טעמים הנוגעים לתוכן ההפגנה, לנושאה ולמטרתה, הוא פסול ואולי אף בלתי-חוקתי.

¹¹⁶ ראו לעניין זה: Roscoe Pound, *Law in Books and Law in Action*, 44 AM. L. REV. 12 (1910).